

Europese Unie betekent weinig voor Europeanen

Een kwalitatief onderzoek naar welke betekenis Europeanen geven aan de Europese Unie

Augustus 2007

Lindemarie Sneep
307092

Scriptie Media & Journalistiek

Erasmus Universiteit Rotterdam
Faculteit der Kunst- en Historiewetenschappen

Begeleidend docent: Chris Aalberts

Tweede lezer: Warna Oosterbaan

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1. Inleiding	5
1.1 Achtergrond.....	5
1.1.1 Burgers en de EU	5
1.1.2 Informeren over EU.....	6
1.2 Probleemstelling	6
Hoofdstuk 2. Theorie.....	8
2.1 De publieke opinie en nieuwsmedia	8
2.1.1 Nieuwsmedia en de publieke opinie.....	8
2.1.2 Monitorial citizen	9
2.1.3 Invloed nieuwsmedia op vorming publieke opinie.....	10
2.2 Invloedrijke factoren bij opinievorming EU	11
2.2.1 Politieke kennis & betrokkenheid	11
2.2.2 Economische belangen	12
2.2.3 Contextfactoren.....	13
2.2.4 Politieke situatie vaderland.....	15
2.2.5 Individuele kenmerken	16
2.3 Conclusies & Verwachtingen	17
Hoofdstuk 3. Methode van onderzoek	19
3.1 Kwalitatief onderzoek.....	19
3.2 Interviews.....	20
3.3 Topiclijst.....	21
3.4 Beschrijving topiclijst	21
3.4.1 Specifiek deel topiclijst	21
3.4.2 Algemeen deel topiclijst.....	22
3.5 Selectie respondenten.....	23
3.6 Beschrijving respondenten	24
3.7 Analyse.....	26
Hoofdstuk 4. Resultaten	28
4.1 Vertrek EU-land	28
4.2 Algemene betekenis EU	29
4.3 Informeren over EU	31
4.4 Cultureel perspectief op de EU.....	33
4.4.1 Makkelijk waarneembare cultuuruitingen.....	33
4.4.2 Omgangsvormen.....	35
4.4.3 Integreren met lokale bevolking	38
4.4.4 Europese eenheid.....	41

4.5 Economisch perspectief op de EU.....	44
4.6 Politiek perspectief op de EU.....	45
Hoofdstuk 5. Conclusie & Discussie	51
5.1 Conclusie.....	51
5.2 Discussie	52
5.3 Kwaliteit onderzoek.....	54
5.4 Suggesties voor verder onderzoek	55
Literatuurlijst.....	56

De bijlagen worden apart verstrekt.

Hoofdstuk 1. Inleiding

1.1 Achtergrond

Op 1 juni 2005 mochten Nederlanders voor of tegen een Europese grondwet stemmen. De Nederlandse bevolking liet weten tegen de Europese grondwet te zijn terwijl de regering de grondwet wel steunde. Door de uitkomst van het referendum stelden de nieuwsmedia dat de bevolking en de politiek verschillend denken over de rol die Nederland moet spelen binnen de Europese Unie (NRC Handelsblad, 2 juni 2005a; Anker, 2005, p. 5). Volgens 't Lam (2006, p. 4) is de houding van de Nederlandse burger ten aanzien van de Europese Unie (EU) veranderd van stabiel/positief naar een grillige, kritische opstelling.

1.1.1 Burgers en de EU

Na het referendum over de Europese grondwet bestaat het idee dat Nederlandse burgers weinig binding hebben met de EU. Maar wat zijn de redenen hiervoor? In de aanloop naar het referendum zijn verschillende onderzoeken gedaan naar de mening van burgers over de Europese grondwet. Uit deze onderzoeken blijkt dat burgers niet gecharmeerd zijn van de Europese grondwet, onder andere omdat ze bang zijn dat goedkope arbeidskrachten naar Nederland komen, dat Nederland ondergesneeuwd zal worden door landen als Duitsland en Frankrijk, dat Nederland haar identiteit zal verliezen, of omdat zonder Europese grondwet ook al samengewerkt kan worden (PQR, 2005, p. 10-11). In ander onderzoek staan argumenten tegen de Europese grondwet als hoge kosten, de cultuur van verschillende landen zou verloren gaan en de wetgevende macht zou verder van de burger komen te staan (Schieven, 2005, p. 11-12). Uit een onderzoek na het referendum (Anker, 2005, p. 14) blijkt onder andere dat burgers de toegevoegde waarde van Europese samenwerking nauwelijks herkennen. De negatieve berichtgeving over de EU in de nieuwsmedia zou hiervan een oorzaak zijn. Uit onderzoek van Anker (2005, p. 6) blijkt tevens dat er een afkeer is tegen de EU, omdat Nederlandse burgers hun land te braaf vinden in de EU en omdat Nederland een (te) hoge financiële bijdrage moet leveren. Hiertegenover zien voorstanders van het EU-lidmaatschap prestaties op het gebied van vrede en welvaart als een positief gevolg voor de Nederlandse burgers (Anker, 2006, p. 11). Er blijken dus verschillende factoren van invloed te zijn op de negatieve houding van burgers ten opzichte van de EU en de Europese grondwet.

De besproken onderzoeken gaan over de doorsnee burger. Maar burgers kunnen verschillen in de manier waarop ze betekenis geven aan de EU. Ik richt me in deze scriptie op burgers met een Europese ervaring. Het gaat hierbij om burgers die een partner hebben uit een ander EU-land of burgers die in een ander EU-land hebben gestudeerd of gewerkt. Ik noem deze groep verder 'Europeanen'. Ik verwacht dat deze burgers meer open staan voor de EU in vergelijking met burgers die weinig of nooit met Europa of de EU te maken hebben (gehad). Europeanen zijn op een andere manier in contact gekomen met Europa en de EU in vergelijking met de doorsnee burger en zien Europa vermoedelijk niet alleen als vakantiegebied. Volgens De Gruyter (2006, p. 285) levert de omgang met mensen van andere nationaliteiten nieuwe inzichten op en de meeste burgers vinden dat

een verrijking. Ik ga er vanuit dat de Europeanen in mijn onderzoek deze mening delen. Door interviews te houden met Europeanen verwacht ik een beeld te krijgen van wat de EU voor hen betekent.

1.1.2 Informeren over EU

Burgers kunnen zich op verschillende manieren informeren over de EU. Communicatie tussen de EU en de burger komt tot stand door middel van nieuwsmedia. De EU staat mentaal ver van de Nederlandse burger af en daarom is directe communicatie vrijwel niet mogelijk. Nieuwsmedia vormen de intermediair tussen de EU en de burger en zijn daarom van groot belang voor de informatievoorziening over de EU (De Vreese, 2003, p. 1). Uit de Eurobarometer (2006) blijkt dat de Nederlandse burger nieuwsmedia veelvuldig gebruikt om zich te informeren over de EU. Door burgers wordt het meest gebruik gemaakt van televisie (71%). Televisie wordt gevolgd door de dagbladen (56%) en internet (49%). Door ongeveer eenderde van de Nederlanders worden radio, andere kranten, weekbladen en tijdschriften of gesprekken met familie, vrienden en collega's gebruikt om informatie over de EU in te winnen (Eurobarometer, 2006, p. 10). Hieruit blijkt dat nieuwsmedia een belangrijke schakel zijn tussen de EU en de burger.

Uit de Eurobarometer (2006, p. 11) blijkt dat een meerderheid van de Nederlanders (55%) vindt dat de berichtgeving over de EU op televisie te weinig is. Ruim eenderde (35%) van de Nederlanders vindt de berichtgeving over de EU op televisie precies goed. De helft van de burgers vindt dat de schrijvende pers precies genoeg aandacht besteed aan de EU terwijl eenderde (32%) meent dat dit te weinig gebeurt. De EU-berichtgeving op de radio vindt 42% van de Nederlanders te weinig, 27% vindt het precies goed en 30% van de Nederlanders heeft hierover geen mening. In mijn onderzoek verwacht ik dat Europeanen meer gebruik zullen maken van nieuwsmedia om zich te informeren over de EU vanwege hun Europa-ervaring dan niet-Europeanen. Door hun ervaring met andere EU-landen zijn Europeanen vermoedelijk meer geïnteresseerd in nieuws en informatie over de EU.

1.2 Probleemstelling

Bestaand onderzoek gaat alleen over de doorsnee burger en zegt niets over burgers met Europa-ervaringen. De ondertoon van deze onderzoeken is negatief. Burgers hebben weinig interesse in Europa en de EU. Ik ga onderzoeken welke betekenis Europeanen geven aan de EU, omdat ik vermoed dat Europa-ervaringen een rol spelen bij de betekenis die burgers geven aan de EU. Mocht mijn onderzoek uitwijzen dat Europeanen hetzelfde over de EU denken als doorsnee burgers heeft hun ervaring met andere EU-landen kennelijk niets te maken met welke betekenis zij aan de EU geven. In mijn onderzoek richt ik me dus op welke betekenis Europeanen geven aan de EU en hoe zij zich over de EU informeren. Uit de Eurobarometer (2006) blijkt namelijk dat burgers nieuwsmedia veelvuldig gebruiken om zich te informeren over de EU. Mijn onderzoek onderscheidt zich van de bestaande kwantitatieve onderzoeken, omdat het niet gaat om het achterhalen van de mening van de

Europeaan, maar juist om hoe deze mening tot stand is gekomen en welke rol nieuwsmedia hierbij spelen. Hiermee kom ik op de volgende probleemstelling:

Welke betekenis geven Europeanen aan de Europese Unie en hoe informeren zij zich hierover?

De Europeanen in mijn onderzoek kunnen gedefinieerd worden als burgers met een Europa-ervaring zoals het hebben van partner uit een ander EU-land of in een ander EU-land gestudeerd of gewerkt hebben. Met de EU wordt in mijn onderzoek de Europese Unie en in het bijzonder de Europese politiek bedoeld.

Hoofdstuk 2. Theorie

Uit de vele onderzoeken die zijn gedaan naar de opinie en opinievorming van burgers over de EU komen een aantal factoren naar voren die van invloed zouden zijn op het vormen van een mening over de EU. Uit mijn onderzoek zal blijken of deze factoren ook een rol spelen bij de betekenis die Europeanen aan de EU geven.

2.1 De publieke opinie en nieuwsmedia

Nieuwsmedia zijn voor de burger belangrijk bij het verkrijgen van informatie over de EU. Op basis van informatie uit deze media kunnen burgers een mening vormen over, en betekenis geven aan de EU. In deze paragraaf zal eerst algemene informatie aan bod komen over het belang van nieuwsmedia en de publieke opinie. Daarna zal literatuur besproken worden welke invloed nieuwsmedia hebben op de opinievorming over de EU.

2.1.1 Nieuwsmedia en de publieke opinie

Volgens Dahlgren (1998, p. 90) is het in een democratie goed als burgers politiek participeren. Dahlgren beseft dat het onmogelijk is dat iedere burger zal participeren op een politieke manier, maar hij hoopt dat deze niet-participerende groep in de minderheid is. Burgers die op één of andere manier participeren in de politiek hebben vaak een duidelijke opinie over de maatschappij en de politiek. De opinie van alle burgers samen wordt de publieke opinie genoemd. Om tot deze opinie te komen, hebben burgers informatie nodig en deze halen zij voornamelijk uit de nieuwsmedia. Blumler en Gurevitch (in Dahlgren, 1998, p. 91) zeggen echter dat er binnen de nieuwsmedia steeds minder politiek aan bod komt. En als deze media wel politiek nieuws brengen, ligt het accent vaak op de persoonlijkheid van de politici of schandalen. Wanneer politici in de nieuwsmedia verschijnen, is dit vaak kort. De beelden waarin politici zijn te zien en te horen, zijn vaak maar flitsen die snel achter elkaar gemonteerd zijn. Burgers horen daarom niet meer dan soundbites. Blumler en Gurevitch (in Dahlgren, 1998, p. 91) vragen zich daarom af of de burger nog wel een mening kan vormen over politiek met behulp van de (in hun ogen) gebrekkige en onvolledige politieke berichtgeving via de nieuwsmedia. De reden dat Blumler en Gurevitch zich hier zorgen over maken, is omdat correcte berichtgeving van belang is in een democratie. Burgers kunnen in een democratie hun stem laten horen, maar dan moeten zij zich wel op juiste informatie kunnen baseren. Niet- of slecht geïnformeerde burgers kunnen hun mening niet (goed) vormen en hierdoor niet deelnemen aan het democratische proces. Volgens Dahlgren (1998, p. 91) is dit een slechte zaak, omdat een democratie pas goed werkt als er een samenspel plaatsvindt tussen de burgers in de maatschappij en de politiek. De politiek krijgt via burgers feedback over de genomen beslissingen.

Het bovenstaande geldt voor politiek op alle niveaus dus ook op Europees niveau. Burgers kunnen (in beperkte mate) invloed uitoefenen op Europese politiek. Daarom is het van belang dat burgers kennis hebben over de EU. De nieuwsmedia spelen hierbij een belangrijke rol, omdat de Europese burgers alleen via de massamedia bereikt kunnen worden ('t Lam, 2006, p. 6). Nieuwsmedia

zijn verantwoordelijk voor correcte en voldoende informatie over de EU, zodat de burger een goede mening kan vormen over de EU. Door duidelijkere communicatie zouden burgers beter weten waar de EU zich mee bezig houdt en zouden zij positiever tegenover de EU staan. Burgers willen ook graag weten wat de EU kan toevoegen aan Nederland en hierover zou beter gecommuniceerd moeten worden via de nieuwsmedia. Voor mijn onderzoek is het van belang te weten dat veel burgers de informatievoorziening over de EU (te) gering vinden, omdat dit een rol zou kunnen spelen bij welke betekenis zij geven aan de EU. Ik verwacht dat de Europeanen in mijn onderzoek relatief veel behoefte hebben aan informatie over Europa en de EU en daarom meer op de hoogte willen zijn van ontwikkelingen binnen Europa dan doorsnee burgers. Hier sluit het model van de monitorial citizen op aan. Wat dit model inhoudt, komt in de volgende paragraaf aan bod.

2.1.2 Monitorial citizen

Het model van monitorial citizen kan een verklaring zijn voor de manier waarop Europeanen betekenis geven aan de EU. Schudson (1998, p. 310) meent dat wanneer burgers genoeg kennis hebben, zij verstandige keuzes kunnen maken wat betreft politiek. Het model van monitorial citizen houdt in dat burgers hun omgeving bewust of onbewust scannen op zaken die voor hen van belang zijn (Schudson, 1998, p. 310). Burgers moeten volgens Schudson (1998, p. 310) vooral oplettend zijn in plaats van geïnformeerd, zodat zij kunnen inspringen op gebeurtenissen en ontwikkelingen die voor hen belangrijk zijn. Met andere woorden, het grootste deel van de burgers scant hun omgeving op hoofdlijnen en wanneer iets belangrijk is, zullen zij zich er meer in verdiepen. Het model van de monitorial citizen kan toegepast worden op politiek. Wanneer burgers een signaal krijgen dat er in de politiek op landelijk of Europees niveau (EU) iets staat te gebeuren wat voor hen van belang is, zullen zij zich hierover informeren. Dit sluit aan op wat Hamelink (2006) stelt, namelijk dat burgers de EU zullen steunen als zij inzien dat de EU iets voor hen kan betekenen.

Volgens Schudson (1998, p. 310-311) is het voor burgers niet nodig om volledig op de hoogte te zijn van politiek. De ene burger weet eenmaal meer van politiek dan de andere burger. Voor burgers die geen directe relatie hebben met politiek zijn de nieuwsmedia een belangrijke informatiebron (Aalberts, 2006, p. 21). Deze media zijn het doorgeefluik van wat er zich afspeelt in het politieke veld. De monitorial citizen kan door nieuwsmedia gewaarschuwd worden over zaken die voor hem van belang zijn en de burger kan onder andere via deze media meer informatie hierover verzamelen. De monitorial citizen is geen afwezige, maar een oplettende burger die zijn omgeving scant, zelfs als hij met iets anders bezig is (Schudson, 1998, p. 311).

Voor een monitorial citizen is het onhaalbaar en niet nodig om alles af te weten van Europese politiek (Schudson, 1998, p. 312). Het tegenovergestelde van monitorial citizen is het geïnformeerd burgerschap. Het idee achter het model van geïnformeerd burgerschap is dat een burger goed en volledig geïnformeerd moet zijn over de politiek zodat de democratie goed functioneert. Wanneer burgers over goede politieke kennis beschikken, kennen ze hun individuele en collectieve belangen, zullen zij een duidelijke opinie vormen en deze zullen zij op een correcte manier via de politiek naar buiten brengen (Delli Carpini & Keeter, in Aalberts, 2006, p. 19).

Je kunt in dit model van geïnformeerd burgerschap dus pas een goede mening over iets vormen als je er veel vanaf weet. Burgers zouden pas een goed oordeel kunnen hebben over de EU als zij hier veel over zouden weten. Dit is echter niet haalbaar door het te grote aanbod van politieke informatie (Aalberts, 2006, p. 26). Nieuwsmedia kunnen niet al het politieke nieuws (waaronder nieuws over de EU) overbrengen op de burger. De media moeten keuzes maken welke politieke onderwerpen zij doorgeven aan de burger en welke niet (Baran & Davis, 2000, p. 301). Aan de andere kant heeft de burger steeds minder tijd om zich te informeren over politiek. Er is dus meer politieke informatie, maar de burger heeft minder tijd om dit te consumeren. Ik ben ervan bewust dat het idee van geïnformeerd burgerschap achterhaald is in de informatiemaatschappij waarin wij tegenwoordig leven. Overal om ons heen is informatie te vinden over de EU. Daarom is het niet haalbaar om volledig geïnformeerd te zijn over politiek op landelijk en Europees niveau.

In tegenstelling tot het model van geïnformeerd burgerschap kan het model van monitorial citizen gebruikt worden in mijn onderzoek. Met andere woorden, vermoedelijk scannen Europeanen hun omgeving op zaken die voor hen van belang zijn. Zij letten eerder op de EU, omdat ze een partner hebben uit een EU-land of in een EU-land hebben gestudeerd of gewerkt. Voor Europeanen is de EU letterlijk dichterbij gekomen, dus zij merken eerder op wat er in de EU gebeurt dan andere burgers.

2.1.3 Invloed nieuwsmedia op vorming publieke opinie

De Vreese en Boomgaarden (2006) hebben onderzoek gedaan naar het effect van nieuwsmedia en interpersoonlijke communicatie op opinievorming bij burgers. De onderzoekers gaan er vanuit dat nieuwsmedia en interpersoonlijke communicatie beide van belang zijn bij het vormen van een politieke opinie (De Vreese & Boomgaarden, 2006, p. 19). Voor het onderzoek zijn enquêtes en een inhoudsanalyse uitgevoerd in Nederland en Denemarken. De inhoudsanalyse was nodig om het nieuwsaanbod via de media in kaart te brengen en te koppelen aan opinievorming. Bij de inhoudsanalyse zijn berichten over de uitbreiding van de EU geanalyseerd in kranten en in televisiejournals. De berichten over de uitbreiding van de EU bleken in de Nederlandse nieuwsmedia een mix van positief, negatief en neutraal. In Denemarken was de berichtgeving over de EU-uitbreiding vooral positief (De Vreese & Boomgaarden, 2006, p. 28). Het belangrijkste resultaat uit het onderzoek van De Vreese en Boomgaarden (2006, p. 30) is dat er geen eenduidig effect veroorzaakt wordt door mediaberichtgeving of interpersoonlijke communicatie op de publieke opinie. Bij het vormen van een mening spelen dus meerdere factoren een rol. In onderzoek naar betekenisgeving over de EU moet dus vooral gekeken worden naar de context waarbinnen die betekenisgeving plaatsvindt.

Een ander onderzoek van De Vreese (2003) spitst zich toe op hoe televisiejournals Europese onderwerpen inkaderen en welk effect dit heeft op het vormen van opinies. Volgens De Vreese (2003, p. 16) nemen burgers de informatie over Europa en de EU uit de nieuwsmedia niet automatisch over. Voorkennis speelt een rol bij welke invloed mediakaders over de EU in het televisienieuws hebben op het vormen van de publieke opinie. De nieuwsmedia hebben wel de functie van agendasetter. Volgens

Baran en Davis (2000, p. 299) betekent agendasetting dat nieuwsmedia burgers niet vertellen hoe ze moeten denken, maar waarover ze moeten denken. De media leggen dus geen mening op aan burgers, maar geven burgers de informatie die nodig is om een mening te vormen. Hierbij moet worden opgemerkt dat nieuwsmedia keuzes moeten maken aan welke onderwerpen zij aandacht besteden. Sommige onderwerpen zullen meer belicht worden door deze media dan andere onderwerpen (Baran & Davis, 2000, p. 301). Dit sluit aan bij de gebrekkige en onvolledige politieke informatievoorziening via de nieuwsmedia volgens Blumler en Gurevitch (in Dahlgren, 1998, p. 91). Kortom, nieuwsmedia als agendasetters geven de burger informatie over Europa. Burgers kunnen op basis van hun voorkennis en de informatie via deze media een mening vormen over de EU. Het feit dat de nieuwsmedia moeten kiezen welke politieke onderwerpen zij wel en niet belichten, moeten de burgers voor lief nemen, omdat ze afhankelijk zijn van de nieuwsmedia wat betreft hun informatievoorziening over de EU.

In het onderzoek van De Vreese (2003) wordt een uitgebreide analyse gemaakt hoe Europa ingekaderd wordt in het televisienieuws. Voor mijn onderzoek is het belangrijk te weten dat de gebruikte kaders in het televisienieuws de gedachten van burgers kunnen sturen en beïnvloeden (De Vreese, 2003, p. 135). De manier waarop Europa en de EU neergezet worden in het televisienieuws speelt een belangrijke rol bij het vormen van een mening over de EU bij de burger (p. 138). Voor mijn onderzoek is dit nuttige informatie, omdat het televisienieuws waarschijnlijk veel wordt gebruikt door Europeanen om zich te informeren over de EU (p. 161).

Uit deze paragraaf blijkt dat nieuwsmedia en interpersoonlijke communicatie een rol spelen bij welke mening burgers vormen over Europa en de EU. Dit laat zien dat de context waarbinnen burgers nieuwsmedia gebruiken heel belangrijk is voor de betekenisgeving. In mijn onderzoek wil ik weten hoe nieuwsmedia en interpersoonlijke communicatie meespelen bij de betekenis die Europeanen geven aan de EU.

2.2 Invloedrijke factoren bij opinievorming EU

In deze paragraaf zal ik literatuur bespreken waarbij factoren naar voren komen die een rol spelen bij hoe burgers tegen de EU aankijken. Uit mijn onderzoek zal blijken of deze factoren ook een rol spelen bij welke betekenis Europeanen geven aan de EU.

2.2.1 Politieke kennis & betrokkenheid

Gabel (2003) heeft de steun voor het Europees Parlement (EP) in verschillende landen van de EU onderzocht. Volgens Gabel (2003, p. 292) wordt de mening van de burger over politiek, dus ook over het EP en de EU, gevormd op basis van kennis die de burger heeft verzameld over een politiek probleem, een politieke persoon of een politieke institutie. Gabel haalt verschillende auteurs aan die factoren beschrijven die van invloed zouden kunnen zijn op (Europese) politieke steun. Zo noemt Gabel dat informatie over, en kennis van politiek van groot belang zijn om steun van de burgers te krijgen. Volgens Zaller (1992, p. 42) is de mate van betrokkenheid en geïnteresseerdheid in politiek van invloed op welke informatie burgers tot zich nemen. Hierbij geldt dat hoe meer betrokken een

burger is, hoe groter de kans dat hij politieke informatie tot zich neemt uit bijvoorbeeld het nieuws. Ook stelt Gabel (2003, p. 292) dat mensen met een gematigde politieke voorkeur voor links of rechts eerder steun zullen verlenen aan de EU dan mensen met een extreme politieke voorkeur. Dit wordt ondersteund door onderzoek van Kritzinger (2003, p. 236).

Uit de resultaten van onderzoek van Nelsen, Guth en Fraser (2001, p. 200) blijkt ook dat politieke betrokkenheid een positief effect heeft op steun voor de Europese integratie. Brinegar en Jolly (2005, p. 155) menen dat welke ideologie een burger aanhangt van invloed is op hoe hij/zij denkt over de Europese integratie. Burgers die betrokken zijn bij de politiek zullen Europese integratie eerder steunen dan burgers die niet betrokken zijn (Nelsen et al., 2001, p. 200). Dit sluit aan bij de resultaten uit onderzoek van Gabel (2003) waarin hij stelt dat meer kennis van de politiek meer betrokkenheid bij de EU tot gevolg heeft. Over de factoren partijgeest en ideologie komt het volgende naar voren in onderzoek van Nelsen et al. (2001, p. 200). Er blijken verschillen tussen een linkse en rechtse politieke voorkeur door de jaren heen. Zo stellen de onderzoekers dat in de jaren zeventig van de twintigste eeuw burgers met een linkse voorkeur sceptisch stonden tegen Europese integratie en over burgers die een rechtse voorkeur hadden, kon weinig gezegd worden. Dit veranderde in de jaren 1989 tot 1992. Burgers met een linkse voorkeur stonden toen positiever tegenover Europese integratie, terwijl burgers met een rechtse voorkeur tegen Europese integratie waren. In de jaren na 1992 is dit verschil tussen links en rechts zo gebleven en is zelfs iets sterker geworden (Nelsen et al., 2001, p. 200).

Burgers die meer interesse hebben in politiek staan dus meer open voor Europese integratie dan burgers die minder geïnteresseerd zijn in politiek. Op basis van deze onderzoeken vermoed ik dat Europeanen met meer politieke interesse en betrokkenheid net als burgers meer open staan voor Europa en de EU. Europeanen hebben daarbij een ervaring met Europa en zullen daarom meer open staan voor andere Europese landen en dus ook Europese integratie.

2.2.2 Economische belangen

Een ander onderzoek van Gabel (1998) gaat over de invloed van economische belangen van de burger op de mate van steun voor de EU. Gabel (1998, p. 939) gaat er vanuit dat Europese burgers slecht geïnformeerd zijn over, en niet geïnteresseerd zijn in de EU. Gabel (1998, p. 938) maakt een onderscheid tussen ongeschoolde en geschoolde arbeiders. Als resultaat komt in dit onderzoek naar voren dat ongeschoolde arbeiders minder positief staan tegenover de EU in vergelijking met geschoolde arbeiders (Gabel, 1998, p. 949). Uit het onderzoek van Gabel blijkt dus dat eigenbelang in economisch opzicht een rol speelt bij het wel of niet steunen van de EU.

Hetzelfde geldt voor het onderzoek van Kritzinger (2003). Zij stelt dat hoe beter de economische situatie van een burger, hoe groter de kans dat hij/zij de EU steunt. Burgers in een betere financiële situatie zien meer in eenwording in vergelijking met burgers in een minder goede financiële situatie, zegt Kritzinger (2003, p. 234). Ook Nelsen et al. (2001) hebben in hun onderzoek gekeken naar economische factoren en geven de volgende resultaten. Burgers die economisch gezien kwetsbaarder zijn, steunen Europese integratie minder. Burgers met een zeer goede baan, burgers

met een goede opleiding en burgers die redelijk tot goed verdienen, steunen Europese integratie wel (Nelsen et al., 2001, p. 206). De resultaten van zowel Kritzinger (2003) als Nelsen et al. (2001) komen overeen met de bevindingen van Gabel (1998). Met andere woorden, een betere economische en financiële situatie zal eerder steun voor de EU tot gevolg hebben dan een minder goede economische en financiële situatie. Er is bij de analyse van de drie onderzoeken echter geen rekening gehouden met contextfactoren, zoals in het onderzoek van Brinegar en Jolly (2005). Volgens hen speelt de hoogte van de lonen in een land ook mee bij het wel of niet steunen van Europese integratie. Brinegar en Jolly (2005, p. 163) menen dat wanneer de lonen van geschoolde en ongeschoolde arbeiders dichter bij elkaar liggen, het effect van opleiding op het steunen van de Europese integratie kleiner wordt.

De onderzoeken geven aan dat de geschooldheid en de economische situatie van een burger meespelen bij het wel of niet steunen van de EU. Ik ga er vanuit dat geschooldheid en de economische situatie van een burger een rol spelen bij welke betekenis die geeft aan de EU. Maar bij Europeanen verwacht ik dat door hun Europa-ervaring geschooldheid en economische situatie een minder grote rol spelen bij de betekenis die zij geven aan de EU. Ik denk dat er weinig verschil is tussen lager en hoger geschoolde Europeanen wat betreft de betekenis die zij geven aan de EU vanwege hun Europa-ervaring. Dit verwacht ik ook voor Europeanen in verschillende economische situaties, omdat ook hierbij de Europa-ervaring relatief belangrijker is.

2.2.3 Contextfactoren

Brinegar en Jolly (2005) hebben met data van bestaande onderzoeken nieuwe analyses uitgevoerd waarbij verbanden zijn gelegd tussen individuele kenmerken van een burger en kenmerken van het land waarin zij leven. Volgens hen is de invloed van geschooldheid op steun voor de Europese integratie kleiner dan Gabel (1998) beweert. Brinegar en Jolly (2005, p. 157) houden in hun onderzoek rekening met het aanbod van geschoold en ongeschoold werk in een land. Brinegar en Jolly beweren dat in landen waar veel ongeschoold werk is, ongeschoolde arbeiders positiever tegenover Europese integratie staan dan in landen waar weinig ongeschoold werk voorhanden is. Voor geschoolde arbeiders is er een verschil in steun voor de Europese integratie tussen landen waar het opleidingssysteem gericht is op het ontwikkelen van specifieke vaardigheden en landen waarbij het opleidingssysteem meer algemene vaardigheden aanleert. In landen met het eerstgenoemde systeem is steun voor de EU lager dan in landen met het laatstgenoemde systeem (Brinegar & Jolly, 2005, p. 157). De onderzoekers geven hiermee aan dat het kijken naar individuele kenmerken in relatie tot steun voor de Europese integratie niet voldoende is. Als contextfactoren worden meegenomen zoals het soort werk wat in een land veel of weinig voorhanden is, kan het resultaat anders uitpakken (Brinegar & Jolly, 2005, p. 160). Ook ontdekken deze onderzoekers dat in landen waar zowel veel geschoold als ongeschoold werk is, het verschil tussen geschoolde en ongeschoolde arbeiders qua steun voor de EU groter is dan in een land waar over het algemeen meer ongeschoold werk is.

Brinegar en Jolly betrekken in hun analyse ook het economische model van een land. Zij maken onderscheid tussen een conservatief, een sociaal-democratisch en een liberaal model. Burgers in sociaal-economische en liberale landen staan minder positief tegenover Europese integratie dan burgers in conservatieve landen (Brinegar & Jolly, 2005, p. 164). De verklaring die de onderzoekers geven luidt als volgt. Burgers in sociaal-economische en liberale landen verwachten dat het welvaartspijl in hun land zal dalen wanneer de Europese integratie doorzet. Wanneer het welvaartspijl tot gemiddeld zal zakken, heeft dit effect op de politiek-economische regelingen in hun land en dit heeft een negatieve uitwerking op de het inkomen van de burger. Dit geldt vooral voor hoogopgeleide burgers. Burgers in conservatieve landen zien het welvaartspijl door Europese integratie stijgen met positieve gevolgen voor de politiek-economische regelingen en daarmee hun eigen inkomen (Brinegar & Jolly, 2005, p. 164).

Brinegar en Jolly hebben opleidingsniveau van de burger gekoppeld aan nationale contextfactoren. Zij komen tot de conclusie dat opleidingsniveau sec geen invloed heeft op het steunen van Europese integratie, behalve bij burgers met het hoogste opleidingsniveau (dit heeft een negatieve uitwerking op steun voor de EU). Opleidingsniveau speelt dus alleen een rol bij steun voor de EU als daarbij rekening wordt gehouden met nationale contextfactoren (Brinegar & Jolly, 2005, p. 172). De onderzoekers concluderen ook dat naarmate het opleidingsniveau van de burger stijgt, de steun voor Europese integratie daalt. Opvallend is dat in een sociaal-economisch land deze daling het grootst is en in een conservatief (vaak christelijk) land is de daling het kleinst (Brinegar & Jolly, 2005, p. 174). Dit komt overeen met het gegeven dat in landen waar zowel veel geschoold als ongeschoold werk voorkomt, het verschil in steun voor Europese integratie groter is dan in landen waar vooral ongeschoold werk voorhanden is. In landen waar veel ongeschoold werk voorhanden is, is het verschil tussen geschoolde en niet-geschoolde arbeiders qua steun voor de EU kleiner.

Qua politieke ideologie zijn er ook verschillen tussen burgers in landen met een ander economisch model. Zo steunen linkse burgers in sociaal-democratische landen Europese integratie weinig en deze steun loopt op naarmate burgers rechtser worden. Voor burgers in liberale landen geldt het omgekeerde. Linkse burgers steunen Europese integratie wel en naarmate de burger rechtser wordt, neemt de steun af. In conservatieve landen is er weinig verschil tussen burgers met een linkse of rechtse ideologie qua steun voor Europese integratie (Brinegar & Jolly, 2005, p. 176). Deze resultaten geven een genuanceerder beeld over welke rol politieke ideologie speelt bij steun voor Europese integratie. Vergelijk dit met wat Gabel (2003) stelt over dat burgers met een extreme politieke voorkeur minder steun geven aan de EU dan burgers met een gematigde politieke voorkeur. Uit de resultaten van Brinegar en Jolly (2005, p. 176) blijkt dat burgers met een extreme linkse of rechtse politieke voorkeur Europese integratie wel kunnen steunen.

Op basis van de resultaten van Brinegar en Jolly (2005) concludeer ik dat in landen die Europese integratie steunen de kans groter is dat er veel ongeschoold werk voorhanden is, dat het land conservatief en christelijk is en dat de lonen van de arbeiders in het land dichtbij elkaar liggen. Europeanen die een ervaring hebben met een EU-land kunnen dit soort kenmerken van het land laten

meewegen bij welke betekenis zij geven aan de EU. Uit mijn onderzoek zal blijken of Europeanen dit doen.

Brinegar en Jolly (2005) pleiten ervoor niet alleen rekening te houden met individuele kenmerken van de burger als het gaat om steun voor Europese integratie. In mijn onderzoek kan het land waar de Europeanen een ervaring mee hebben een rol spelen bij hoe zij denken over de EU. Europeanen die een ervaring hebben met een westers EU-land dat al lang lidstaat is, geven wellicht een andere betekenis aan de EU dan Europeanen die ervaring hebben met een EU-land dat pas sinds een paar jaar lidstaat is. In mijn onderzoek wil ik nagaan of de manier waarop over de EU wordt gedacht in het EU-land waar de Europeanen een ervaring mee hebben een rol speelt bij welke betekenis zij geven aan de EU.

2.2.4 Politieke situatie vaderland

Kritzinger (2003) heeft onderzocht in welke mate steun voor het eigen land van invloed is op steun voor de EU. Zij is uitgegaan van twee mogelijke modellen voor het steunen van de EU (Kritzinger, 2003, p. 220). In het ene model kan steun voor de EU alleen ontstaan als rekening wordt gehouden met factoren op nationaal niveau. Het land waarin de burger leeft, fungeert in het eerste model als instrument voor het vormen van een mening over de EU, omdat burgers te weinig afweten van de EU. In het tweede model is de EU onafhankelijk van het land waarin de burger leeft. De EU zelf is in dit model verantwoordelijk voor het vormen van een mening over deze structuur. In het tweede model wordt er vanuit gegaan dat burgers op basis van kleine stukjes informatie over gebeurtenissen en politiek binnen de EU hierover een mening kunnen vormen. Kritzinger (2003, p. 221) onderzoekt of de EU afhankelijk of onafhankelijk is van het land waarin de burger leeft. De landen Frankrijk, Groot-Brittannië, Duitsland en Italië zijn in het onderzoek meegenomen.

Uit Kritzingers (2003) onderzoek blijkt dat burgers hun mening over de EU baseren op ervaringen uit hun eigen land. Burgers bepalen hun mening over de EU op basis van prestaties van de landelijke politiek. Dit betekent dat zij nationale politiek en Europese politiek niet los van elkaar (kunnen) zien (Kritzinger, 2003, p. 231). Anderson (1998, p. 576) vult dit aan door te stellen dat burgers gaten in hun kennis over de EU opvullen met wat zij weten over politiek in het algemeen. Dit betekent voor de meeste burgers dat zij hun mening vormen over de EU op basis van wat zij weten en denken over de landelijke politiek. In het onderzoek van Kritzinger (2003, p. 233) valt op dat de factor nationale politiek positief samenhangt met de beoordeling van Europese gebeurtenissen en instituties binnen de EU, maar negatief samenhangt met steun voor de EU. Met andere woorden, hoe positiever de nationale politiek beoordeeld wordt, des te minder hebben burgers behoefte aan eenwording in de vorm van deelname aan de EU (Kritzinger, 2003, p. 233). Andersom geldt dat wanneer burgers ontevreden zijn over de landelijke politiek, zij eenwording eerder steunen. Burgers kiezen voor het meest efficiënte politieke systeem en zien de EU in dat geval als vervanging van de landelijke politiek (Kritzinger, 2003, p. 234).

Een ander resultaat uit het onderzoek van Kritzinger (2003, p. 237) is dat het wel of niet steunen van de EU vaak wordt gebruikt om de onvrede over politieke en economische zaken op

landelijk niveau te uiten. Na het referendum in Nederland over de Europese grondwet werd in de nieuwsmedia geopperd dat de burgers niet perse tegen de grondwet hebben gestemd. Het nee tegen de grondwet zou voortkomen uit onvrede over landelijke politieke zaken zoals de dure euro of de mogelijke toetreding van Turkije (NRC Handelsblad, 2 juni 2005b). Andere redenen waarom burgers tegen de grondwet gestemd zouden hebben, zijn de goedkope arbeidskrachten die naar Nederland zouden komen of dat Nederland haar identiteit zou verliezen (PQR, 2005, p. 10-11). Ik denk dat Nederlandse burgers tegen de Europese grondwet gestemd hebben om hun onvrede over de politiek op landelijk niveau te uiten. Hieruit maak ik op dat de Nederlandse burger geen duidelijk onderscheid tussen landelijke en Europese politiek maakt (Kritzinger, 2003, p. 231).

Op basis van wat Kritzinger (2003) zegt over burgers verwacht ik dit ook voor Europeanen. Ik vermoed dat als Europeanen ontevreden zijn over de landelijke politiek, zij de EU eerder zullen steunen en er dus een positieve betekenis aan geven. Mijn redenering hierbij is dat als Europeanen weinig vertrouwen hebben in de landelijke politiek, zij wel vertrouwen hebben in Europese politiek. Tevens verwacht ik het omgekeerde. Als Europeanen vertrouwen hebben in de landelijke politiek zullen zij minder snel steun geven aan de EU en is de betekenis die ze geven minder positief.

2.2.5 Individuele kenmerken

Nelsen et al. (2001) hebben onderzoek gedaan naar de invloed van religie op het wel of niet steunen van Europese integratie. Zij verwachten dat naast economische, ook culturele factoren van invloed zijn op steun voor Europese integratie. Religie is een culturele factor die nog steeds van invloed is op individuele keuzes (Lijphart, in Nelsen et al., 2001, p. 192). Alle culturele factoren die zijn meegenomen in de analyse zijn religieuze betrokkenheid, politieke betrokkenheid en ideologie. Ook is rekening gehouden met sociaal-demografische factoren zoals sociale klasse, opleidingsniveau, inkomen, geslacht en leeftijd (Nelsen et al., 2001, p. 195-196). Het belangrijkste resultaat uit het onderzoek is dat religieuze traditie en betrokkenheid (vooral bij katholieken) een sterke directe invloed hebben op betrokkenheid bij Europese integratie (Nelsen et al., 2001, p. 202). Katholieken zijn betrokken bij Europese integratie en hiervoor geldt: hoe meer de burger betrokken is bij het katholieke geloof, des te meer is hij/zij betrokken bij Europese integratie. Protestants gelovigen zijn minder betrokken bij Europese integratie. Opvallend is dat de meest vrome protestanten het minst betrokken zijn bij Europese integratie (Nelsen et al., 2001, p. 200). Katholieken hebben meer dan protestanten het gevoel dat er een gedeelde Europese identiteit bestaat onder burgers in Europa. Protestanten zijn juist bang om hun eigen identiteit te verliezen bij meer Europese integratie (Nelsen et al., 2001, p. 207). Brinegar en Jolly (2005, p. 176) vullen dit aan door te stellen dat burgers die niet bang zijn hun eigen cultuur of financiële voordelen te verliezen meer open staan voor Europese integratie dan burgers die hier wel bang voor zijn.

Uit het onderzoek van Nelson et al. (2001) blijkt dat het effect van sociaal-demografische kenmerken op steun voor Europese integratie constant is gebleven door de jaren heen. Mannen blijken Europese integratie niet méér steunen dan vrouwen (p. 207). Oudere burgers steunen Europese integratie minder dan jongere mensen. Uit het onderzoek van Gabel (2003) blijkt dat

opleidingsniveau en socialisatie in Westerse landen samen gaan en zorgen voor steun voor democratische instituties zoals de EU en het EP. Op basis hiervan verwacht Gabel (2003, p. 298) dat hoe meer jaren een burger onderwijs heeft genoten, hoe groter de kans is dat hij/zij de EU steunt.

Op basis van bovenstaande onderzoeken verwacht ik dat Europeanen die katholiek zijn een positievere betekenis zullen geven aan de EU dan Europeanen die protestants of niet-religieus zijn. Qua geslacht verwacht ik geen verschillen tussen de Europeanen, maar vermoedelijk geven oudere Europeanen een minder positieve betekenis aan de EU dan jongere Europeanen. Tenslotte denk ik op basis van Gabel (2003, p. 298) dat hoe meer jaren onderwijs een Europeaan heeft genoten, hoe positiever de betekenis is die hij/zij aan de EU geeft.

2.3 Conclusies & Verwachtingen

Over welke mening en houding burgers hebben over de EU, komt geen eenduidig beeld naar voren in bestaand onderzoek. Uit de Eurobarometer (2006, p. 16) blijkt dat in het voorjaar van 2006 48% van de Nederlanders vertrouwen heeft in de EU. Dit percentage is iets minder dan de helft van de Nederlanders, maar is hoger in vergelijking met het vertrouwen in de EU in het najaar van 2005 (Eurobarometer, 2006, p. 16). In de Eurobarometer (2006) is ook aan burgers gevraagd welk beeld zij hebben van de EU. Bijna de helft (45%) heeft een positief beeld over de EU, 17% een negatief beeld en voor 32% van de Nederlanders is het beeld over de EU neutraal (Eurobarometer, 2006, p. 21). Op basis hiervan verwacht ik dat Europeanen verdeeld zijn over het beeld wat zij hebben van de EU. Uit de Eurobarometer (p. 23) blijkt dat Nederlanders de EU van belang vinden als het gaat om de vrijheid om overal in Europa te kunnen reizen, werken en studeren (59%), de euro en een sterkere invloed in de wereld. Ik verwacht dat Europeanen dit ook vinden. Uit dezelfde Eurobarometer (p. 18) blijkt tevens dat bijna driekwart van de Nederlanders het wel een goede zaak vindt dat Nederland lid is van de EU. Dit gegeven wordt gesteund door het onderzoek van Anker (2005, p. 7) waarbij zelfs de mensen zijn meegerekend die tegen de Europese grondwet hebben gestemd. Kortom, nog niet de helft van de Nederlandse burgers heeft vertrouwen in de EU of heeft een positief beeld van de EU terwijl driekwart van de burgers het een goede zaak vindt dat Nederland lid is van de EU. Mijn onderzoek zal wellicht meer duidelijkheid geven over hoe Europeanen tegenover de EU staan.

In het eerste deel van het theoriegedeelte heb ik literatuur behandeld over het belang van een publieke opinie en welke rol nieuwsmedia hierbij spelen. Het vormen van een mening gaat namelijk vooraf aan het geven van betekenis aan de EU. In mijn onderzoek zal daarom naar de opinie van de Europeanen gevraagd worden. Een mening komt onder andere tot stand op basis van nieuwsmedia. Tussen de EU en burger is geen directe communicatie mogelijk. Nieuwsmedia vormen dus het communicatiemiddel tussen EU en burger en ik wil onderzoeken welke rol deze media spelen bij het geven van betekenis aan de EU door Europeanen. Ik verwacht dat de Europeanen in mijn onderzoek meer gebruik maken van nieuwsmedia dan de doorsnee burger, omdat zij door hun Europa-ervaring relatief meer behoefte hebben aan informatie over Europa en de EU.

Hier sluit het model van de monitorial citizen op aan. Dit model houdt in dat Europeanen hun omgeving scannen op hoofdlijnen en wanneer iets belangrijk is of wordt, zullen zij zich er meer in

verdiepen. Dit geldt ook voor de EU. Wanneer Europeanen een signaal krijgen dat er binnen de EU iets staat te gebeuren wat voor hen van belang is, zullen zij zich hierover informeren. Dit model kan een verklaring zijn waarom de EU voor Europeanen iets verschillends kan betekenen. Europeanen letten waarschijnlijk eerder op de EU, omdat ze een partner hebben uit een EU-land of in een EU-land hebben gestudeerd of gewerkt. Voor Europeanen is de EU letterlijk dichterbij gekomen, dus ik verwacht dat zij eerder merken wat er in de EU gebeurt.

In de besproken literatuur worden verschillende factoren getest die van invloed zouden kunnen zijn op het wel of niet steunen van de EU. Voorbeelden hiervan zijn algemene politieke kennis en betrokkenheid bij de burger, economische belangen van de burger, welke kapitalistische en sociale modellen op een land van toepassing zijn en hoe de burger denkt over het functioneren van de politiek in zijn of haar vaderland. Het testen van deze uiteenlopende factoren had geen eenduidige resultaten tot gevolg. Dit laat zien dat de context waarin burgers betekenis geven aan de EU essentieel is om de hun ideeën over de EU te begrijpen. In mijn onderzoek wil ik vanuit het oogpunt van de Europeanen het proces van betekenisgeving aan de EU beschrijven. Wellicht komen de beschreven factoren uit het theoriegedeelte terug bij de betekenisgeving, maar dit hoeft niet het geval te zijn. Mijn onderzoek zal niet gestuurd worden door de besproken factoren. Zo weinig mogelijk sturing is bij mijn onderzoek essentieel, omdat ik op deze manier tot nieuwe inzichten kan komen. Dit komt terug in het volgende hoofdstuk waar ik de methode van onderzoek bespreek.

Hoofdstuk 3. Methode van onderzoek

Voor het beantwoorden van mijn probleemstelling maak ik gebruik van kwalitatief onderzoek in de vorm van diepte-interviews. De gebruikte onderzoeksmethode zal in dit hoofdstuk besproken worden.

3.1 Kwalitatief onderzoek

Volgens Wester en Peters (2004, p. 11) kan kwalitatief onderzoek op de volgende manier worden omschreven. "Bij kwalitatief onderzoek gaat het om het opsporen en benoemen van relevante eigenschappen. Het gaat dus om formulerend onderzoek, waarbij het perspectief van de onderzoeker door de opgedane inzichten met nieuwe begrippen wordt verrijkt." Deze beschrijving komt overeen met de gefundeerde theoriebenadering. In mijn onderzoek is het doel een theorie te ontwerpen die antwoord geeft op mijn probleemstelling: *Welke betekenis geven Europeanen aan de Europese Unie en hoe informeren zij zich hierover?*

Wester en Peters (2004, p. 17) geven in hun boek drie kenmerkende aspecten van kwalitatief onderzoek. Ten eerste is kwalitatief onderzoek gericht op de beschrijving van de betekenisverlening van betrokkenen. In het Engels wordt dit wel 'the actor's point of view' genoemd. Het beschrijven van de betekenisgeving van Europeanen aan de EU is wat ik zal doen in mijn onderzoek. Ten tweede wordt er bij kwalitatief onderzoek niet gewerkt met een vooraf vastliggend theoretisch kader. De begrippen die in het onderzoek worden gebruikt, worden van tevoren voorlopig geoperationaliseerd, maar de relatie tussen het begrip en de leefwereld van de respondent moet in het onderzoek juist worden aangetoond. Het onderzoeksontwerp van kwalitatief onderzoek is dus een open ontwerp. Hijmans en Wester (2006, p. 510) zeggen dat het open karakter voor kwalitatief onderzoek het meest typerend is.

Bij mijn onderzoek liggen de onderzoeksthema's niet vast, omdat ik de mogelijkheid open wil houden om nieuwe begrippen te ontdekken. In mijn onderzoek moet uit de interviews blijken of de gekozen onderzoeksthema's daadwerkelijk een rol spelen bij het geven van betekenis aan de EU. Misschien heb ik op basis van mijn theoretisch kader de verkeerde onderzoeksthema's geformuleerd en blijken in werkelijkheid andere begrippen belangrijk te zijn. Het is daarom van belang dat ik een open onderzoeksbenadering hanteer, zodat nieuw verworven inzichten makkelijk in te passen zijn in het onderzoek. Alleen zo zal een theorie ontwikkeld kunnen worden. Ten derde is kwalitatief onderzoek dus een iteratief proces, wat betekent dat tijdens het onderzoek voorlopige inzichten meteen kunnen worden meegenomen in het verdere onderzoek.

Wester en Peters (2004, p. 32) onderscheiden drie verschillende vormen van kwalitatieve analyse. Naast de etnografische studie en de casestudy wordt de kwalitatieve survey onderscheiden. De kwalitatieve survey is gericht op theorie- of begripsontwikkeling wat gefundeerde theoriebenadering wordt genoemd (Glaser & Strauss, 1967, p. 102). Deze manier van onderzoek bestaat uit vier fasen. Ten eerste de exploratiefase, gericht op het ontdekken van begrippen, dan de specificatiefase, gericht op het ontwikkelen van de begrippen. Vervolgens de reductiefase, gericht op

het bepalen van het kernbegrip en de integratiefase, gericht op het uitwerken van de theorie (Wester & Peters, 2004, p. 32).

Het doel van de gefundeerde theoriebenadering is om via het beschrijven van verschijnselen te komen tot theorieontwikkeling (Hijmans & Wester, 2006, p. 487). Het ontwikkelen van een theorie kan gedaan worden door het steeds vergelijken van nieuwe gevallen met eerdere gevallen die bekend zijn uit de diepte-interviews. Dit wordt vergelijkende analyse genoemd. Door het steeds vergelijken van nieuwe gevallen zullen overeenkomsten en verschillen tussen respondenten optreden die verder uitgewerkt moeten worden om uiteindelijk een theorie te ontwerpen. Vaak zijn de respondenten die geïnterviewd zijn niet willekeurig gekozen en vormen zij geen representatieve steekproef. De respondenten zijn geselecteerd vanwege kenmerken die zij bezitten. In dit geval spreek je van purposive sampling (Hijmans & Wester, 2006, p. 510). In mijn onderzoek hebben de respondenten een ervaring met Europa. Die ervaring kan betrekking hebben op studeren of werken in een EU-land, of het hebben van een partner uit een EU-land.

Door het onderzoeksmateriaal van het eerste interview te ordenen, ontstaan basisideeën over hoe betekenisgeving aan de EU eruit zou kunnen zien. Deze ideeën kunnen samenvallen met mijn verwachtingen, maar kunnen ook nieuwe inzichten opleveren. Vooral de nieuwe inzichten zijn belangrijk, omdat dit een nieuw licht kan werpen over wat de EU betekent voor Nederlandse Europeanen. Met oog op mijn probleemstelling zullen belangrijke gegevens uit het eerste interview worden meegenomen in het volgende interview. Op deze manier loopt mijn dataverzameling en analyse door elkaar, conform het uitgangspunt van de gefundeerde theoriebenadering (Glaser & Strauss, 1967, p. 101).

3.2 Interviews

Voor mijn onderzoek ga ik Europeanen interviewen. Het doel van een interview is het verzamelen van informatie uit mededelingen van ondervraagde personen, ter beantwoording van een vooraf geformuleerde probleemstelling (Baarda, De Goede & Teunissen, 2001, p. 130). De term 'open interview' is de verzamelnaam voor alle interviews die niet volledig zijn gestructureerd (Baarda et al., 2001, p. 130). Het open karakter van een interview heeft als voordeel dat nieuwe inzichten en formuleringen opgespoord kunnen worden (Hijmans & Wester, 2006, p. 514). Doordat bij gefundeerde theoriebenadering interviews en analyse door elkaar lopen, kunnen de nieuwe inzichten meteen worden meegenomen worden bij volgende interviews.

In mijn onderzoek zal ik gebruik maken van het halfgestructureerde interview waarbij de vragen niet vast liggen, maar de onderwerpen wel (Baarda et al., 2001, p. 132). Tijdens de interviews zal ik gebruik maken van een topiclijst waarop de onderwerpen staan die ik aan de orde wil stellen. Bij deze topics heb ik een beginvraag opgesteld, maar de meeste informatie zal ik verzamelen door dieper in te gaan op de antwoorden die de Europeanen geven. Doorvragen is dus erg belangrijk. Bij het halfgestructureerde interview is het niet erg als afgeweken wordt van de volgorde waarin de onderwerpen en vragen op de topiclijst staan. Wel moet de interviewer alle topics aan bod laten komen.

3.3 Topiclijst

De topiclijst is een geheugensteun en leidraad voor de interviewer. In een topiclijst worden de centrale begrippen in het onderzoek vertaald naar concrete gespreksonderwerpen die aansluiten bij het referentiekader van de respondent (Hijmans & Wester, 2006, p. 514). Met andere woorden, door het stellen van concrete vragen aan de respondent, kan deze goed antwoord geven. De onderzoeker zal daarna in de antwoorden van de respondent op zoek gaan naar abstracte begrippen die van belang zijn in het onderzoek. Volgens Hijmans en Wester (2006, p. 515) bevat een goede topiclijst verschillende ingangen om hetzelfde verschijnsel aan de kaak te stellen. Een verschijnsel wordt op deze manier van verschillende kanten belicht en de onderzoeker krijgt een beter beeld van de mening van de respondent hierover.

De hoofdthema's in mijn onderzoek zijn abstracte begrippen en daarom kan ik als interviewer niet direct vragen naar deze begrippen. In mijn onderzoek zal ik de kernbegrippen daarom ontleden naar eenvoudige vragen waar respondenten op kunnen antwoorden. De kernbegrippen in mijn onderzoek zijn de topics (onderwerpen) die ik in het interview aan de orde wil stellen. Een topic kan geïntroduceerd worden door een inleiding en een open hoofdvraag. Voorbeelden van doorvragen en aandachtspunten in de topiclijst kunnen ook opgenomen worden. In de exploratiefase van het onderzoek zullen de topics nog niet helemaal vastliggen. Nieuwe inzichten kunnen het onderzoek en de topiclijst verder vorm geven. Dat gebeurt in de volgende fasen kwalitatief onderzoek: specificatie-, reductie- en integratiefase (Hijmans & Wester, 2006, p. 516).

3.4 Beschrijving topiclijst

Met de topiclijst probeer ik door middel van concrete vragen zo veel mogelijk informatie te verzamelen van mijn respondenten. Voordat ik begin met het stellen van vragen vertel ik als interviewer kort wat het onderwerp van het onderzoek is en wat de reden is dat deze respondent voor mij belangrijk is. Ik benadruk aan het begin van het interview dat het me vooral gaat om zijn of haar mening. Ik geef de respondent nog de mogelijkheid om vooraf iets te vragen over het interview en mocht dit niet het geval zijn, gaan we van start.

Ik zal twee soorten Europeanen interviewen. Enerzijds mensen met een partner uit een EU-land en anderzijds mensen die een periode in een EU-land hebben gestudeerd of gewerkt. Het eerste deel van het interview zal verschillen tussen de twee groepen en daarom zal ik de vragen in het eerste deel van de topiclijst apart beschrijven. Het laatste deel van de topiclijst is hetzelfde voor de Europeanen.

3.4.1 Specifiek deel topiclijst

De eerste vraag van het interview is een eenvoudige, zodat de Europeanen kunnen wennen aan de manier van interviewen. Aan Europeanen die een partner hebben uit een EU-land vraag ik hoe zij elkaar hebben leren kennen. Dan vraag ik door hoe hun situatie op dit moment is. Wonen zij samen in Nederland of hebben zij een lange afstandrelatie? Als het stel in Nederland woont, ben ik benieuwd

hoe zij tot die keuze zijn gekomen. Als de partners niet samenwonen, vraag ik ze hoe de toekomst zien. Willen ze in Nederland gaan wonen of in een ander EU-land?

In het geval dat de respondent en partner uit een EU-land beide in Nederland wonen, vraag ik of ze nog vaak naar het betreffende EU-land toe gaan. Een mogelijke antwoord is dat zij nog teruggaan vanwege vakantie of voor het bezoeken van familie en/of vrienden. Hieruit kan ik opmaken of het stel nog een netwerk in het land heeft. Een mogelijke vervolgvraag op dit thema is of zij ooit nog in het betreffende land willen gaan wonen. Hierbij ben ik benieuwd of de partners daar met elkaar over praten en zo ja, hoe vaak. Met andere woorden: is eventueel teruggaan een issue?

Ik wil graag informatie horen van de respondent over de verschillen tussen landen en culturen. Daarom vraag ik de geïnterviewde of hij/zij door de buitenlandse partner anders is gaan denken over het betreffende EU-land. Bij het beantwoorden van deze vraag zal een vergelijking worden gemaakt tussen Nederland en het EU-land en hierdoor krijg ik informatie over hoe de Europeaan over het land denkt en waarop dat is gebaseerd. Een andere manier om verschillen tussen landen en culturen in kaart te brengen, is door te vragen wat de buitenlandse partner vindt van Nederland en of er vaak wordt gesproken over verschillen. Hierna volgt het algemene gedeelte van de topiclijst dat in de volgende paragraaf beschreven zal worden.

Bij Europeanen die een periode in een EU-land hebben gestudeerd of gewerkt, vraag ik ten eerste of ze iets kunnen vertellen over hoe ze in het land terecht zijn gekomen, waarom de keuze is gevallen op dat land en wat de afwegingen waren. Ik vraag vervolgens hoe de periode in het EU-land is bevallen. Ik laat Europeanen vertellen hoe hun dag eruit zag, of ze vrienden hebben gemaakt en of ze nog wel eens teruggaan naar dat land. Met behulp van deze vragen schetst de respondent een beeld van het leven in dat land en hoe hij/zij dat heeft ervaren. Ik vraag de Europeaan ook om iets meer te vertellen over de omgang destijds met vrienden of kennissen in het buitenland. Hiermee probeer ik te achterhalen welke verschillen er zijn tussen mensen met verschillende culturen, of dat een onderwerp van gesprek is en of het zijn/haar kijk op landen heeft veranderd.

3.4.2 Algemeen deel topiclijst

Het volgende deel van de topiclijst is algemener van aard en wordt bij beide soorten Europeanen gebruikt. In het tweede gedeelte van het interview wil ik het hebben over de mening van de Europeaan over Europa, de EU en of hij/zij nieuwsmedia gebruikt om zich hierover te informeren. Ik begin het tweede deel van het interview met de vraag waar Europeanen aan denken bij Europa. Deze vraag is vrij algemeen, omdat respondenten allerlei associaties kunnen hebben zoals de euro of hun favoriete vakantieland. Ook wil ik weten waar zij aan denken bij de EU. Met deze vraag spits ik het interview dus toe op politiek op Europees niveau. Als ik uit het antwoord van de Europeaan nog niet duidelijk kan opmaken wat de mening is over de EU of ik wil dit nog bevestigen, vraag ik wat zij vinden van de EU. Als de Europeaan zelf over de toekomst van Europa of de EU begint, haak ik hierop in en vraag ik hierop door. Mocht de respondent uit zichzelf niets zeggen over de toekomst, zal ik dit als laatste vraag van het interview stellen. Dan ben ik vooral benieuwd naar hun mening over de eenwording en of burgers zich in de toekomst een Europeaan zullen voelen.

Ik stel ook een vraag over de manier waarop de Europeaan zich informeert over Europa. Ik verwacht dat veel Europeanen nieuwsmedia en persoonlijke contacten zullen noemen, maar in principe kunnen verschillende antwoorden gegeven worden op deze vraag. Om de geïnterviewden niet teveel te laten denken aan media, probeer ik ook andere plaatsen te achterhalen waar je met de EU in aanraking kan komen. Dit kan bijvoorbeeld een buurman zijn die voor zijn werk vaak naar Brussel gaat of een Zweeds jongetje in de klas van je kind. Met de vraag of Europeanen wel eens iets over Europa en de EU zien op televisie spits ik het interview wel toe op nieuwsmedia. Ik ben benieuwd of zij bewust naar televisie kijken om iets te weten te komen over de EU en of zij van zichzelf vinden dat ze nieuws over de EU goed bijhouden. Hierbij moeten mensen bewust nadenken over hun interesse in Europa en de EU en of ze dat omzetten in het zoeken naar meer informatie.

Om meer te horen over het mediagebruik van de Europeaan vraag ik aan de Europeanen met een partner uit een EU-land hoe zij zich hebben geïnformeerd over het land van herkomst van hun partner. En aan Europeanen die in een EU-land hebben gestudeerd of gewerkt, vraag ik hoe zij zich hebben geïnformeerd over het land waar zij naartoe vertrokken. Aan alle Europeanen vraag ik ook hoe ze zich hebben geïnformeerd over de Europese grondwet en hoe zij zich zouden informeren bij verkiezingen van het Europees Parlement.

Als laatste vraag ik de Europeanen hoe zij hun algemene politieke interesse zouden omschrijven. Deze vraag is meer een controlevraag om na te gaan of respondenten zich überhaupt interesseren voor politiek of juist helemaal niet. Hun mening over Europa en de EU kan zodoende in een betere context geplaatst worden. Aan het eind van het interview vraag ik de geïnterviewde of hij/zij nog iets wil toevoegen of nog iets wil verduidelijken. Zo niet, dan is het interview afgelopen. Tenslotte mag de Europeaan vier korte achtergrondvragen beantwoorden op papier. Zo vraag ik naar het geboortjaar, hoogst genoten opleiding, soort werk wat de Europeaan doet en of hij/zij een religie aanhangt. Na het interview vertel ik wat uitgebreider wat mijn onderzoek inhoudt.

De topiclijst zoals ik die nu heb beschreven, is de meest complete versie. Tijdens het afnemen en analyseren van de interviews is de topiclijst steeds aangepast en daarom kunnen er per respondent kleine verschillen zitten in de topiclijst. De topiclijst is aangepast als na het analyseren van interviews blijkt dat een bepaalde vraag weinig informatie oplevert. Die vraag wordt dan aangepast of geschrapt. Ook kunnen nieuwe vragen aan de topiclijst worden toegevoegd als uit de interviews een interessant nieuw thema tevoorschijn komt. Ik heb tevens interviews gehouden met respondenten die zowel in een EU-land hebben gestudeerd of gewerkt als een partner uit een EU-land hebben. De topiclijst heb ik toen zo aangepast, dat ik over beide zaken vragen hebt gesteld.

3.5 Selectie respondenten

Representativiteit speelt een rol bij kwalitatief onderzoek, omdat je bij de respondenten op zoek gaat naar kenmerken van hetzelfde verschijnsel (Hijmans & Wester, 2006, p. 512). Het is niet erg dat de groep respondenten niet representatief is voor een grotere groep mensen, omdat het bij kwalitatief onderzoek niet gaat om generaliseren. Je onderzoekt dus of je respondenten hetzelfde scoren op

bepaalde factoren. Bij mijn onderzoek naar betekenisgeving aan de EU, ben ik op zoek naar verschijnselen die iets zeggen over de EU en die bij meerdere respondenten voorkomen.

Voor de interviews in mijn onderzoek selecteer ik Europeanen die een partner hebben uit een EU-land of die een periode in een EU-land hebben gestudeerd of gewerkt. Mijn streven is om mensen tussen 25 en 55 jaar oud te selecteren. Ik heb deze grens aangehouden, omdat de geïnterviewden qua leeftijd niet teveel uit elkaar moeten liggen. Dit om te voorkomen dat het onderzoeksmateriaal te breed wordt. Het aantal mannen en vrouwen onder de respondenten moet gelijk zijn en qua opleidingsniveau streef ik ernaar zowel mensen met een lager als een hoger opleidingsniveau te interviewen. Op deze manier wil ik enige diversiteit aanbrengen onder de geïnterviewden.

De groep uiteindelijke respondenten bestaat uit veertien personen. Na het houden van de interviews kan ik stellen dat er verzadiging is opgetreden. Met verzadiging wordt het punt bedoeld waarop geen nieuwe informatie meer naar voren komt in de interviews (Glaser & Strauss, 1967, p. 111). De ene helft van de respondenten heeft een partner uit een EU-land, de andere helft heeft een periode in een EU-land gestudeerd of gewerkt. De verdeling tussen mannen en vrouwen onder de respondenten is gelijk, maar qua opleidingsniveau is het overgrote deel hoogopgeleid. Drie van de respondenten hebben een lage opleiding (middelbaar beroepsonderwijs of lager), twee hebben hoger beroepsonderwijs gevolgd en de rest een wetenschappelijke opleiding. Een verklaring voor het merendeel hoogopgeleide respondenten is dat deze mensen vaker de mogelijkheid krijgen een periode naar het buitenland te gaan. Mensen kunnen tijdens de studie makkelijk een uitwisseling naar een ander land regelen of zij komen eerder in een baan terecht waarin een periode in het buitenland gewerkt kan worden. Qua leeftijd zitten elf van de respondenten in de leeftijdscategorie tussen de 23 en 35 jaar. De drie andere respondenten hebben een hogere leeftijd.

Ik beseft dat het grootste gedeelte van de respondenten hoog opgeleid is en tussen de 23 en 35 jaar is. Deze verdeling komt ten dele door de sneeuwbalmethode (Hijmans & Wester, 2006, p. 511) die ik heb gebruikt om respondenten te vinden. Het principe van de sneeuwbalmethode is dat je via enkele sleutelpersonen (dit kunnen respondenten zijn) een groep van potentiële respondenten opbouwt waaruit je je uiteindelijke respondenten selecteert. De selectie gebeurt op basis van kenmerken waar de mogelijke respondenten aan moeten voldoen. In mijn onderzoek zijn die kenmerken een partner uit een EU-land, een periode in een EU-land hebben gestudeerd of gewerkt, geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. Binnen mijn groep met potentiële respondenten is het niet gelukt om veel diversiteit aan te brengen qua leeftijd en opleidingsniveau en daardoor is er minder diversiteit in mijn uiteindelijke groep respondenten.

3.6 Beschrijving respondenten

De Europeanen die ik heb geïnterviewd, kunnen verdeeld worden in drie groepen. De eerste groep bestaat uit Europeanen met een partner uit een EU-land. Hierbij hoort een vrouw van 37 jaar die getrouwd is met een Fransman en naar de evangelische kerk gaat. Zij heeft een LBO-opleiding en werkt als administratief medewerkster. De vrouw volgt het nieuws voornamelijk via televisiejournaal en actualiteitenprogramma's. Qua politiek volgt zij alleen de grote lijnen. Een andere vrouwelijke

respondent heeft een Schotse partner. Zij is 51 jaar, heeft een HBO-opleiding afgerond en werkt als creatief therapeut. De respondent is niet religieus en houdt zich niet met politiek bezig, omdat dit te weinig aansluit bij haar dagelijks leven. Het nieuws volgt zij via nieuwssites op internet en door te kijken naar journaal en actualiteitenprogramma's. Binnen deze groep hoort ook een man van 27 jaar met een wetenschappelijke opleiding. Hij heeft een Duitse vriendin en is Rijkstrainee. De respondent is niet religieus, vindt politiek redelijk interessant en volgt dit via de krant en teletekst. Een andere man is 35 jaar oud, heeft een MBO-opleiding gevolgd en is werkzaam als rechtshulpverlener. Hij is getrouwd met een Italiaanse vrouw. Deze respondent is niet geïnteresseerd in politiek en volgt dit daarom niet. Het nieuws volgt hij wel door te kijken naar het journaal en hij leest af en toe een krant. Tenslotte behoort tot deze groep een man die is getrouwd met een Roemeense vrouw. Hij is 34 jaar en wetenschappelijk opgeleid. De man heeft een managementbaan bij een bedrijf dat handelt met het buitenland en is lid van de evangelische kerk. Politiek vindt hij interessant om te volgen en dat doet hij voornamelijk via radio.

De tweede groep Europeanen bestaat uit mensen die in een ander EU-land hebben gestudeerd. Tot deze groep behoort een man die verschillende periodes in Spanje gestudeerd heeft. Hij volgt een wetenschappelijke opleiding, is 26 jaar en katholiek. De man volgt het nieuws door de krant te lezen, te kijken naar televisiejournaal, teletekst en actualiteitenprogramma's. Hij interesseert zich voor politiek en volgt dit op de voet. Een andere man van 33 jaar met een wetenschappelijke opleiding heeft stage gelopen bij een bank in Athene. Nu werkt hij als investmanager bij een bank. Deze man is niet religieus. Hij volgt het nieuws door het lezen van diverse financiële dagbladen, het kijken naar het journaal en actualiteitenprogramma's zoals NOVA. Hij volgt de politiek goed en wil op de hoogte blijven. Als laatste vallen twee vrouwen in deze groep. Beide zijn 23 jaar en volgen een wetenschappelijke opleiding. De eerste vrouw heeft een periode in Perugia, Italië, gestudeerd en zij heeft ook een Italiaanse partner. Zij is katholiek opgevoed, maar niet praktiserend. Over politiek wil zij graag op de hoogte blijven en doet dit vooral door het lezen van de krant. De andere vrouw heeft een half jaar in Praag, Tsjechië, gestudeerd en is niet religieus. Zij interesseert zich weinig voor politiek en houdt zich er daarom niet mee bezig. Zij volgt het nieuws wel door naar het journaal te kijken, op internet nieuwssites te bezoeken en af en toe de krant te lezen.

De laatste groep is gevuld met Europeanen die in een EU-land gewerkt hebben. De eerste in deze groep is een vrouw van 33 jaar met een wetenschappelijke opleiding. Zij heeft een jaar als au pair gewerkt in Italië en een jaar gestudeerd in Wales. Zij is nu docent Engels op een middelbare school. De vrouw volgt het nieuws via het televisiejournaal, nieuwssites op internet en de BBC. Zij is in politiek geïnteresseerd en wil hiervan op de hoogte blijven. De respondent is katholiek opgevoed, maar niet praktiserend. Een andere vrouw heeft voor haar promotie een periode in Bologna, Italië, gewoond. Zij heeft een wetenschappelijke opleiding, is 26 jaar en protestants. Zij heeft ook in Duitsland en België gestudeerd. De vrouw volgt de politiek goed, omdat het invloed heeft op haar dagelijks leven. Zij volgt het nieuws door zich te abonneren op nieuwsbrieven, het lezen van de krant en door het kijken naar het televisiejournaal en programma's zoals Pauw en Witteman. De laatste vrouw in de groep is 28 jaar, volgde een HBO-opleiding en heeft een paar jaar gewerkt in een hotel in

Oostenrijk. Nu is zij werkzaam als sales support. De vrouw interesseert zich vooral in politiek rond verkiezingstijd en informeert zich hierover via nieuwssites op internet en televisiejournals. Ook leest zij de krant om op de hoogte te blijven van het nieuws. De laatste Europeanen in de groep zijn twee mannen. De ene man heeft in Engeland, Ierland en Duitsland gewoond en gewerkt. Hij is 43 jaar, heeft de MAVO gevolgd en werkt in de bouw. De man is niet religieus en vindt politiek flauwekul. Hij luistert radio 1 en radio 2 en maakt verder alleen gebruik van internet voor het zoeken van informatie. De andere man is 27 jaar, heeft een jaar in Slovenië gewerkt en heeft een Spaanse partner. Hij volgde een wetenschappelijke opleiding en werkt tegenwoordig als manager bij een internationaal bedrijf. Deze man is niet religieus en houdt zich weinig bezig met politiek. Hij volgt het nieuws via krant en nieuwssites op internet.

3.7 Analyse

Het beschrijven van de analyse zal ik doen op basis van informatie over kwalitatief onderzoek volgens Hijmans en Wester (2006, p. 512). Deze onderzoekers zeggen dat in de exploratiefase van kwalitatief onderzoek de onderzoeker gericht is op een klein aantal respondenten die op belangrijke kenmerken van elkaar verschillen. In deze eerste fase van kwalitatief onderzoek worden op basis van een paar respondenten centrale begrippen uitgewerkt. In mijn onderzoek heb ik van elk interview het transcript gecodeerd. Na vijf interviews heb ik alle codes uit de transcripten met elkaar vergeleken en gecategoriseerd door te kijken welke begrippen iets zeiden over hetzelfde verschijnsel. Hieruit komt een lijst met begrippen voort die onderverdeeld zijn in categorieën. Deze begrippen geven de variaties aan tussen de respondenten (Hijmans & Wester, 2006, p. 512). Ook heb ik bij elk interview gekeken naar het patroon van welke betekenis de EU heeft voor de betreffende respondent. Uit de interviews komen verschillende patronen naar voren die door de andere interviews kunnen worden onderschreven of genuanceerd.

De tweede fase in kwalitatief onderzoek wordt de specificatiefase genoemd. In deze fase wordt met oog op de centrale begrippen uit de exploratiefase naar respondenten gezocht die kunnen gelden als doorsnee gevallen of afwijkende gevallen (Hijmans & Wester, 2006, p. 512). Met andere woorden, ik heb gezocht naar respondenten die het bestaande begrippenkader konden aanvullen of bevestigen. In deze tweede fase heb ik de codes uit vier nieuwe transcripten vergeleken met de begrippen die in de exploratiefase boven water zijn gekomen. Sommige begrippen sneuvelden, omdat de nieuwe niet aansloten bij de eerder vastgestelde begrippen. Andere begrippen werden bevestigd door de nieuwe codes. De gevonden patronen heb ik ook met elkaar vergeleken. Als een patroon vaker voorkomt, kan dit een belangrijke verklaring zijn voor welke betekenis Europeanen aan de EU geven.

Volgens Hijmans en Wester (2006, p. 512) zoekt de onderzoeker in de reductiefase naar extreme of bijzondere gevallen om te controleren of het uitgewerkte analytisch kader ook hierop van toepassing is. Ik ben in deze derde fase doorgegaan met het steeds vergelijken van nieuwe codes met de eerder gemaakte begrippen. Wanneer een nieuwe code niet ondergebracht kon worden bij een begrip diende ik een nieuwe te maken. In de laatste fase van kwalitatief onderzoek wordt het

onderzoeksmateriaal geordend en aangevuld zodat de definitieve probleemstelling beantwoord kan worden (Hijmans & Wester, 2006, p. 512). In mijn onderzoek heb ik als laatste stap alle begrippen met elkaar in verband gebracht, zodat een theorie is ontstaan die aangeeft op welke manier Europeanen betekenis geven aan de EU. De verschillende patronen waarop Europeanen betekenis geven aan de EU zijn verwerkt in de theorie. De resultaten van de analyse zullen in het volgende hoofdstuk besproken worden.

Hoofdstuk 4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van mijn onderzoek gepresenteerd. De eerste paragraaf gaat over de reden van vertrek naar een EU-land, de tweede over de algemene betekenis die Europeanen geven aan de EU en de derde paragraaf over de manier waarop Europeanen zich informeren over de EU. In de drie overige paragrafen worden perspectieven beschreven hoe Europeanen de EU zien. De perspectieven zijn gerangschikt naar de mate waarin Europeanen met de EU in aanraking komen. Het perspectief waar Europeanen het meest mee te maken krijgen, wordt als eerst besproken en het perspectief waar zij het minst mee te maken krijgen, komt als laatst aan bod. Europeanen komen veel met cultuur van een land in aanraking en dit perspectief wordt daarom als eerste besproken. Af en toe hebben Europeanen te maken met economische voordelen van de EU dus als tweede komt het economische perspectief aan bod. Tenslotte komen Europeanen het minst met Europese politiek in aanraking. Daarom wordt het politieke perspectief in de laatste paragraaf besproken.

4.1 Vertrek EU-land

Europeanen zijn om drie redenen naar een EU-land vertrokken. De eerste reden is om in een ander EU-land het onbekende of 'het andere' op te zoeken. Zo vertelt een man dat hij het spannend vond om in Griekenland stage te lopen, omdat dit land chaotisch is en er veel te ontdekken valt. Het ongrijpbare van een land dat hij niet kende, trok hem aan. Een andere man vertrok naar Ierland vanwege de woeste en mooie natuur die je niet vindt in Nederland. De uitgestrekte natuur en de schone lucht waren voor hem drijfveren om in Ierland te gaan wonen. Een vrouw vertelt dat zij naar Italië is vertrokken, omdat ze het mediterrane leven, wat we in Nederland niet kennen, zo fijn vindt:

Ik wilde iets heel anders. Het Zuid-Europese, mediterrane, oude cultuur, op straat leven. Ik heb ooit een maandje in Salamanca Spaans geleerd en dat was ook gewoon zo...die sfeer. 's Avonds op straat, tot laat door, warmer...ja echt dat mediterrane leven. Dat vond ik heel leuk toen, dus ik dacht: dat kan ik in Bologna vast wel weer vinden. Het trok me vooral omdat het echt heel anders is dan het Noordwest-Europese. (8.2)

Ten tweede zeggen Europeanen naar een EU-land te zijn vertrokken vanwege praktische redenen. Zij wilden iets doen en hiervoor moesten ze naar het buitenland. Een aantal Europeanen zijn voor hun studie een periode naar een ander EU-land gegaan. Een vrouw vertelt dat zij een half jaar aan de universiteit van Perugia heeft gestudeerd. Zij ging een semester studeren in Italië om vakken te volgen, Italiaans te leren en te proeven van het Italiaanse leven. Andere respondenten hebben gewerkt in een EU-land. Zoals de man die vertelt dat hij zijn drukke leven in Nederland vaarwel zei om in Ierland een nieuw bestaan op te bouwen. Naast zijn werk in Ierland houdt hij genoeg tijd over voor het werken in de moestuin en om te genieten van het ontspannen leven. Een vrouw vertelt dat zij na haar HBO-opleiding nog iets avontuurlijks wilde ondernemen en heeft daarom een aantal seizoenen gewerkt in een Oostenrijks hotel. Het was de bedoeling om één seizoen te blijven, maar het beviel

haar zo goed dat ze nog een aantal keren is teruggegaan. En een man zegt dat hij een paar weken naar Roemenië is gegaan om leiding te geven in een tienerkamp.

Een andere praktische reden is het willen leren van de taal. Een man vertelt dat hij graag Spaans wilde leren en daarom is hij naar Spanje vertrokken. Hij koos voor Spanje, omdat deze vliegreis goedkoper was in vergelijking met een vliegreis naar Zuid-Amerika. Een derde praktische reden is het hebben van bestaande contacten in een EU-land land. Een man zegt dat hij via Sloveense bekenden heeft kunnen regelen dat hij een jaar kon werken in de hoofdstad Ljubljana. Een respondent met geldgebrek zegt dat zij heeft gezocht naar een goedkope bestemming:

In mijn studie was het logisch dat je een semester naar het buitenland ging. Iedereen ging, dus ik ook. Ik was op zoek naar een vrij goedkope bestemming dus toen kwam Praag eigenlijk wel heel snel in beeld. Ik wilde ook een andere taal doen, dus ik heb Tsjechisch een taal cursus gehad.

(12.1)

Als laatste zeggen Europeanen naar een EU-land te zijn gegaan, omdat ze voor hun vertrek al enthousiast waren over het betreffende land door bijvoorbeeld vakanties. Een vrouw die voor haar werk een periode in Bologna is geweest, zegt dat zij van tevoren al wist dat ze het leven in Italië fijn zou vinden. Een andere vrouw die in Italië heeft gestudeerd en een Italiaanse partner heeft, zegt dat ze al vanaf haar middelbare schooltijd wist dat ze ooit in Italië wilde gaan wonen. Tijdens vakanties in Rome en andere delen van Italië is ze verliefd geworden op het land. De volgende aspecten hebben daarvoor gezorgd:

Er zijn daar heel veel dingen. Ik ben sowieso iemand die het altijd koud heeft en het is daar altijd mooi weer, maar dat heb je natuurlijk in heel veel landen. Ik houd heel erg van de manier waarop Italianen van hun eigen land houden en dat ook heel erg uitdragen. Bijvoorbeeld hun eten. Misschien kennen wij alleen pasta en pizza, maar ze hebben daar zo ontzettend veel. En ze zijn zo goed daarin en ze zijn er zo trots op dat ze het zelf uitdragen, waardoor je zelf al helemaal enthousiast wordt. Het is gewoon echt een beetje dat heel erg levensgenieten dat zij daar hebben en wat wij helemaal niet hebben in Nederland. (11.1)

Concluderend kan gesteld worden dat respondenten om verschillende redenen naar een ander EU-land zijn gegaan. Dit kan samengevat worden in het onbekende/andere opzoeken, vanwege een praktische reden of doordat ze van tevoren enthousiast waren over het land.

4.2 Algemene betekenis EU

In de interviews vertellen Europeanen hun ervaringen met Europa. Zo zien zij Europa als een mooi werelddeel waar zaken over het algemeen goed geregeld zijn. Europeanen hebben veel over gewoontes en gebruiken in andere Europese landen gesproken. Zij zien de verscheidenheid tussen Europese landen voornamelijk als iets positiefs en daarom zijn de landen bij velen een geliefde vakantiebestemming. Wanneer tijdens de interviews gepraat wordt over Europa komt al snel de EU

ter sprake. Blijkbaar denken Europeanen bij Europa vaak ook aan de EU. Volgens een man worden Europa en de EU in de politiek, in de nieuwsmedia en in het dagelijks leven zelfs als synoniemen voor elkaar gebruikt. Hoewel Europeanen positief oordelen over Europa, doen ze dit niet over de EU. Over de EU weten sommige Europeanen bijna niets te zeggen, anderen doen er onverschillig of negatief over en slechts een enkeling is positief. Elke Europeaan is van mening dat de EU belangrijke dingen doet, maar dat leidt niet automatisch tot positieve associaties.

In de interviews zeggen de meeste Europeanen dat de EU niet leeft bij hen. Maar welke verklaringen geven zij hiervoor? Europeanen vertellen ten eerste dat burgers nauwelijks bij de EU worden betrokken. Een vrouw zegt dat je alleen bij het referendum over de grondwet bij de EU werd betrokken, maar verder niet. Een tweede verklaring kan zijn dat de EU ver van de burger af staat. Twee mannen zeggen dat de EU een ver-van-hun-bedshow is. Eén van hen geeft als verklaring dat de EU een soort Verenigde Staten wil creëren met de Europese grondwet, wat volgens hem niet goed is en niet gaat lukken. Een vrouw zegt dat nieuws over de EU bij haar het ene oor in en het andere oor uit gaat, omdat ze in haar dagelijks leven niet met de EU te maken heeft:

Ik merk wel dat het nog niet zo heel erg leeft bij mij hoor. (...) Als er iets op televisie is over de EU dan komt het niet echt binnen. (...) Dan luister is gewoon niet goed. Dus dat is toch een teken dat het wat ver van me af staat. (4.9)

Europeanen vertellen dat zij zelf weinig met de EU te maken hebben en dat zij er daarom niet mee bezig zijn. Er zijn enkele Europeanen die wel te maken hebben met de EU. Een vrouw doet een promotieonderzoek over de EU. Daarom is zij beter op de hoogte van ontwikkelingen binnen en rond de EU dan een gemiddelde Nederlander. Zij wijst erop dat alle burgers indirect te maken hebben met EU-regels. De EU heeft vliegtuigmaatschappijen namelijk de regel opgelegd dat zij de prijzen voor vluchten inclusief alle belastingen moeten weergeven om mensen niet op het verkeerde been te zetten. Een andere vrouw heeft in haar huidige baan te maken met exportregels voor landen buiten de EU. Zij vertelt dat zij bij het exporteren van goederen naar landen die geen lid zijn van de EU rekening moet houden met andere regels. Een derde vrouw vertelt dat zij zich meer voor de EU zou interesseren als de EU betrekking heeft op haar eigen leven:

Misschien als het om iets ging wat, als het om zaken gaat die dichterbij huis zijn, die je direct aan gaan, dat je dan wel meer rechtop gaat zitten van: hé dat heeft direct invloed op mijn woonomgeving of werkomgeving. Ja, je hebt best kans dat boeren zich er veel meer mee bezig houden. Daar kan ik me wel iets bij voorstellen. Dat die wel veel beter luisteren naar wat er gebeurt. Of de vissers. (4.9)

De Europeanen zeggen dat zij simpelweg niet nadenken over de EU. Zij hebben geen interesse in de EU en waarom zou je je er dan mee bezig houden, is hun redenering. Een vrouw weet weinig over de

EU te vertellen. Ze zegt dat ze normaal nooit bij de EU stilstaat, er nooit over nadenkt. De man met de minste interesse in de EU vertelt dat hij het maar niets vindt:

Nee, echt geen interesse. Ik ben liever bezig met broccoli of witte kool of rode kool of...ik heb daar echt geen interesse in. Ik heb er geen belang bij, ik heb er geen baat bij, ik ben echt niet geïnteresseerd. Echt niet. Al zouden ze me honderd euro geven, houd het maar lekker, echt niet. Echt helemaal geen interesse. Ik werk, dat is mijn interesse, ik ben thuis bezig en voor de rest zal het me worst wezen. (5.12)

Over het algemeen kan dus gesteld worden dat de positieve Europa-ervaring bij de meeste Europeanen niet samengaat met een positieve houding ten opzichte van de EU. Drie Europeanen staan positiever tegenover EU dan de overige respondenten. Zij vormen een uitzondering en hebben in vergelijking met de andere respondenten meer positieve Europa-ervaringen. De vrouw die als au pair werkte in Italië heeft veel gereisd en voelt zich daarom met veel Europese landen verbonden. De man die in Spanje verbleef, is ook veel in andere landen geweest en de laatste van de drie Europeanen heeft in Italië gestudeerd en daar een Italiaanse partner aan over gehouden. Hun Europa-ervaring is dus niet gebaseerd op één ervaring met een EU-land, wat bij andere Europeanen vaak wel het geval is. Tegengesteld aan de drie pro-Europeanen zijn de mannelijke respondent die in Ierland heeft gewoond en de man die in Slovenië heeft gewerkt en een Spaanse partner heeft. Deze twee mannen hebben ook verschillende Europa-ervaringen, maar geven aan zeer weinig op te hebben met de EU en zich er helemaal niet mee bezig te (willen) houden. Dit toont aan dat veel positieve Europa-ervaring niet altijd hoeft te leiden tot een positiever gevoel ten opzichte van de EU. Eén van hen stelt:

Ik zou niet eens weten of ik zou gaan stemmen. Laat staan om me te informeren. Misschien klinkt dat heel erg naïef, maar wat ik zei: Europa is voor mij best wel ver weg. (7.11)

Samenvattend zeggen Europeanen dat de EU ver van hen af staat, omdat ze er in hun leven nauwelijks mee te maken krijgen en omdat ze nauwelijks worden betrokken bij de EU. Een enkele Europeaan heeft wel te maken met de EU, maar dit heeft niet tot gevolg dat zij meer open staan voor de EU. Andere Europeanen zeggen niet of weinig in de EU geïnteresseerd te zijn. Drie Europeanen vormen hierop een uitzondering. Zij geven een positieve betekenis aan de EU en hebben verschillende positieve Europa-ervaringen. Twee andere Europeanen hebben die ervaringen ook, maar zijn juist niet geïnteresseerd. Verschillende positieve Europa-ervaringen zijn dus niet voldoende om een positieve betekenis te geven aan de EU.

4.3 Informeren over EU

De Europeanen vertellen dat zij via de media het nieuws over de EU meekrijgen. Zij kijken vooral televisiejournals, teletekst en actualiteitenprogramma's zoals Eén Vandaag, Netwerk en NOVA. Teletekst en radio worden door Europeanen ook gebruikt om zich te informeren over de EU. Verder

worden kranten gelezen variërend van NRC Handelsblad tot de Spits. Op internet worden nieuwssites bezocht zoals Nu.nl en websites van kranten. Europeanen geven aan deze nieuwsmedia te gebruiken, omdat ze op de hoogte willen blijven van het nieuws en het interessant vinden om meningen van mensen over het nieuws te horen.

Een vrouw valt het op dat informatie over de EU in de nieuwsmedia op een zakelijke manier gebracht wordt. Zij zegt dat informatie over de EU haar interesse wel heeft, maar dat ze soms niet zo'n zin heeft om zich op een serieuze manier over de EU te informeren. Een minder serieus programma op het gebied van de EU zou haar meer aanspreken. Dit is een ander ook opgevallen. Zij draagt de volgende oplossing aan:

Ik denk dat het wel goed zou zijn als er een Europees programma zou zijn. Al is het maar één keer per week. Ik denk wel dat ik dat leuk zou vinden. En dan niet allemaal saaie regelgeving, al is het maar om te kijken hoe studenten in Roemenië leven om maar iets te noemen. En dat kun je doen voor allemaal verschillende doelgroepen. (11.14)

Een deel van de Europeanen vertelt dat zij te weinig informatie over de EU horen via de nieuwsmedia, maar anderen zeggen de berichtgeving over de EU via nieuws en actualiteitenprogramma's voldoende te vinden. Een man vindt dat zich veel nieuws over de EU aandient. Een ander zegt dat er in de nieuwsmedia juist meer aandacht voor de EU moet komen. Zij zou meer willen weten over de beslissingen die worden genomen en de politici die erbij betrokken zijn. Een man is het daarmee eens:

De EU is helemaal geen issue in de media. Dat vind ik wel zonde hoor. Ik bedoel, ik vind het wel belangrijk dat daar wat meer aandacht voor komt, dat de politiek wat duidelijker kiest: wat vinden we van Europa. (6.9)

Europeanen zeggen vrijwel nooit uit zichzelf op zoek te gaan naar informatie over de EU. Behalve als ze iets specifiek over de EU willen weten voor bijvoorbeeld studie of werk. Als iemand in het nieuws iets hoort over de EU, zal hij hier geen extra informatie over zoeken op internet bijvoorbeeld. De EU boeit hen gewoon niet. Het nieuws over de EU zoals wie de voorzitter is en hoe het proces met de grondwet verloopt, volgen de Europeanen niet en zij doet er ook geen moeite voor. Een vrouw die positief is over de EU vertelt ook dat zij geen informatie over de EU zoekt. Zij denkt er niet aan dat je EU-informatie kan zoeken en zo ja, waar:

Je houdt gewoon het nieuws bij en daar zit dan ook Europa-nieuws bij en daar ben je dan misschien iets meer op gefocust dan op het nieuws ergens anders vandaan. Maar ik zou niet weten waar ik heen zou moeten...er zijn wel EU-sites, maar daar ga je dan op kijken van: hoe zit het met die en die regel? Ik zou niet weten of er bijvoorbeeld net als CNN, EU News is. Dat is er geloof ik niet. Het zit niet echt vooraan in mijn hoofd. (11.15)

Europeanen zeggen dat zij niet op zoek gaan naar informatie over de EU, omdat de EU niet dicht bij hen staat. Een vrouw vertelt dat zij zich alleen informeert over wat dicht bij haar staat:

Ik denk dat dat meer op het moment was dat ik ermee te maken kreeg. Dat ik dan dingen vroeg als ik bijvoorbeeld naar een bruiloft ging: wat wordt er van me verwacht, wat moet ik doen? Dat soort zaken. Dus heel veel dingen die dan dichtbij komen. Gewoon dagelijkse dingen. Ja, een bruiloft is natuurlijk ook niet echt dagelijks, maar...dingen waar ik direct mee te maken kreeg. (4.10)

Europeanen zeggen dat ze eigenlijk meer met de EU bezig zouden moeten zijn. Zij beseffen dat het belangrijk is wat de EU doet en dat ze in de toekomst alleen maar meer met de EU te maken zullen krijgen. Een man zegt dat we onvermijdelijk toe gaan naar meer Europese eenwording. Hij weet niet precies hoe het in zijn werk zal gaan, maar het idee van eenwording moet volgens hem vooral niet te snel ingevoerd worden. Een ander denkt er net zo over:

Ik denk dat we er uiteindelijk niet onderuit komen dat we toch steeds meer een EU worden. Dus dat we toch steeds meer naar de hand van Brussel moeten gaan leven. (7.11)

Over het algemeen kan gesteld worden dat Europeanen zich bewust zijn van het belang van de EU. Via nieuwsmedia informeren zij zich over de EU, maar zelf hebben zij er weinig mee te maken. Hierdoor interesseren de Europeanen zich vrijwel niet voor de EU. Een enkeling vindt de EU wel interessant, maar niemand gaat actief op zoek naar informatie over de EU. Met andere woorden, Europeanen houden zich niet bezig met de EU.

4.4 Cultureel perspectief op de EU

Europeanen vertellen tijdens de interviews veel over de cultuur van het land waar ze een periode zijn geweest of waar de partner vandaan komt. Zij geven aan dat ze aspecten van een andere cultuur in verschillende landen hebben leren kennen.

4.4.1 Makkelijk waarneembare cultuuruitingen

Als Europeanen in een ander EU-land zijn gearriveerd, vallen hen meteen cultuurverschillen op. Zo vertellen Europeanen over makkelijk waarneembare cultuurverschillen zoals dagritme. Een vrouw vertelt dat haar Franse man vaak tegen haar zegt dat Nederlanders zo laat naar bed gaan. De Fransman vindt het vreemd dat je later op de avond nog mensen kunt bellen. Een man vertelt dat het in Slovenië normaal is dat je elke dag na het werk nog iets gaat drinken met je collega's. Een ander zegt dat Spanjaarden de dag anders indelen vanwege het warme weer:

Als ik het goed heb, beginnen zij redelijk normaal op tijd te werken, half negen. En dan komen ze rond enen thuis. En rond drie uur gaan ze weer naar hun werk. En in die twee uur daartussen gaan ze dus eten en even relaxen. Volgens mij is de hoofdreden daarvan om het warmst van de dag te

ontwijken. Het is natuurlijk hartstikke warm daar. Het is echt even een pauze in de dag. En dan werken ze dus wat langer door en 's avonds is het dan gewoon relaxed.'s Avonds eten zij veel lichter. Ja, zij hebben gewoon zo'n ritme in de dag. (3.3)

Een ander cultuurverschil gaat over opvoeding. De vrouw die au pair was in Italië zegt dat zij zich verbaasde over dat kinderen in Italië zelf mogen weten hoe laat ze naar bed gaan. Zij vertelt dat kinderen na het avondeten, rond half tien 's avonds, nog gingen spelen met hun vader of tv gingen kijken. Een andere vrouw heeft ervaringen als nanny in Frankrijk en zij merkte verschillen qua vrijheid tussen de Franse en Nederlandse opvoeding:

De school in Frankrijk is veel strenger, duurt veel langer en kinderen moeten veel meer huiswerk maken. Hier hebben kinderen echt de vrijheid. Als ze uit school komen gaan ze spelen en daar moeten ze huiswerk maken. Ook al vanaf zeven jaar bijvoorbeeld. Ik weet nog wel toen ik in Parijs zat, die jongens gingen 's ochtends om negen uur weg en kwamen 's avonds om vijf uur thuis. En dan waren ze door het dulle heen. Ik kreeg dat natuurlijk allemaal over me heen. En dan had ik zoiets van ga lekker buiten spelen, ga lekker spelen. Maar dan moesten ze eerst huiswerk maken. Ik dacht, ga je nu eerst maar eens lekker uitleven en dan komt daarna dat huiswerk wel. Dat vond ik zo achterlijk. (1.9)

Nog een makkelijk waarneembaar cultuurverschil zijn eetgewoonten. Een vrouw zegt dat de Tsjechen veel alcohol drinken. Soms al 's ochtends vroeg in de metro. Ook vindt ze het eten in Tsjechië heel vet en ongezond. Een man vertelt dat Spanjaarden 's middags de hoofdmaaltijd eten en 's avonds een lichtere maaltijd. 's Middags bestond de maaltijd uit doorgedroogde groenten en doorgebakken vlees, wat hij niet lekker vond. Een vrouw zegt dat Fransen 's ochtends alleen maar een kale cracker eten, die ze dopen in hun koffie of chocolade. 's Middags wordt er uitgebreid warm gegeten met vlees of vis, salade en pasta, rijst of een aardappel. 's Avonds is er ook een warme maaltijd, maar veel simpeler dan 's middags. Een andere vrouw vertelt honderduit over de Italiaanse eetcultuur waar 's middags warm gegeten wordt:

En dan gingen we 's middags altijd eten in de mensa. En de mensa is zo anders dan wat wij hier hebben. Daar hebben ze dan een drie-gangen-menu waar je dan even langs loopt en iedere dag geweldige pasta's. En dat kost dan twee euro. En super, supergoed eten (...) Alles wat in Italië te maken heeft met eten is heilig. (11.3)

Samengevat hebben alle Europeanen veel verteld over de makkelijk waarneembare cultuuruitingen. Hen valt op hoe anders de Nederlandse cultuur is in vergelijking met andere Europese op het gebied van dagritme, opvoeding en eetgewoonten.

4.4.2 Omgangsvormen

Onder cultuur vallen ook de omgangsvormen in een land. De Europeanen praten in de interviews veel over culturele verschillen tussen Nederlanders en inwoners in andere EU-landen. De Europeanen beschrijven de inwoners van andere EU-landen op een aantal manieren waarbij zij een tweedeling maken tussen Noordwest-Europese en Zuid-Europese landen.

Mensen in Noordwest-Europese landen zijn volgens de Europeanen initiatiefrijke mensen. Zo vertelt een vrouw dat Fransen hun werkdag pas eindigen als het werk van die dag af is. Een man zegt dat Duitsers zich net als Nederlanders makkelijk aanpassen en dat ze eigenlijk heel veel lijken op Nederlanders. Een vrouw die in verschillende Europese steden studeerde, vertelt over het verschil tussen studenten:

Nederland heeft een heel actief studentenleven. Wij gaan veel meer op kamers wonen. Daar zit zeker een financieel component aan als je het vergelijkt met Italië bijvoorbeeld. In Italië hebben ze daar gewoon echt geen geld voor. Dus daarom blijven ze thuis wonen totdat ze gaan trouwen. Studenten kroegen heb je in Zuid-Europa minder. In België heb je die weer wel heel veel studenten kroegen. En in Duitsland heb je heel veel kroegen en een goed studentenleven, maar zo actief als...nou is Rotterdam daar wel een uitzondering in. Zo actief met studentenverenigingen en studieverenigingen en alle activiteiten die worden georganiseerd, dat heb ik niet zoveel gezien in die andere landen. Rotterdam is in Nederland weer een uitzondering dat er heel veel wordt georganiseerd. In Nederland zijn de studenten heel actief. (8.6)

Europeanen zeggen dat Nederlanders een goed voorbeeld zijn van initiatiefrijke mensen, omdat we open en direct zijn. Een vrouw vertelt dat haar Schotse partner in het begin erg moest wennen aan de openheid van Nederlanders. Mensen vroegen van alles aan hem en dat was hij niet gewend. Een man heeft ervaren dat Nederlanders zich makkelijk aanpassen als het gaat om het spreken van de taal. Volgens hem houden Nederlanders niet zo erg aan hun eigen taal vast als mensen uit Zuid-Europa. Zuid-Europeanen praten het liefst in hun eigen taal, ook als er mensen bij zijn die die taal niet spreken, zegt hij. Een ander zegt dat haar Italiaanse vriend de openheid en vrijdenkendheid in Nederland waardeert:

Voor hem was het echt heel raar toen hij een keer op straat twee meisjes zag zoenen. In Italië, vooral in Zuid-Italië, kan je niet...niemand is daar ook homo zegt hij. Dat is niet. Niet dat er natuurlijk geen homo's zijn, want die moeten er zijn, maar dat kun je gewoon niet zijn. Je hebt natuurlijk de paus die alles strak in handen houdt. (11.10)

Europeanen dichten ook andere eigenschappen aan Nederlanders toe. Een vrouw vertelt dat Nederlanders heel assertief zijn terwijl Belgen juist kneuterig zijn. Zij zegt dat Belgen dit verschil met Nederlanders zelf ervaren. Een man vertelt dat zijn Roemeense vrouw Nederlanders koel en afstandelijk vindt. Zij mist de betrokkenheid en de andere manier van omgaan met

vriendschappen van Roemenen. Een vrouw vertelt dat haar Franse man in het begin bang was om niet begrepen te worden in Nederland:

Vooraf in het begin had hij moeite met alleen naar een winkel gaan. Dat hij iets moest vragen, dat hij bang was om voor gek te staan. Dat hij niet uit z'n woorden zou komen, dus eigenlijk dat ze hem niet zouden begrijpen. Dat hij iets wilde vertellen, maar dat ze het verkeerd zou begrijpen. En dat vooroordeel, dat merkt hij toch nog steeds op z'n werk. Z'n chef is een Nederlands vrouw en af en toe heeft hij het gevoel dat zij denkt dat hij het niet begrepen heeft, maar uiteindelijk komt dan toch uit dat het wel zo is. (1.3)

Inwoners van Zuid-Europese landen hebben een ontspannen levenshouding en een temperamentvolle leefstijl, zeggen de Europeanen. Een ontspannen levenshouding uit zich in de eerste plaats in het meer genieten van het leven. Zo vertelt een man dat Roemenen socialer zijn dan Nederlanders. In Roemenië kun je verwachten dat mensen langskomen op je verjaardag, ongeacht of je ze uitnodigt of niet. Mensen komen gewoon en dan schuif je als vanzelfsprekend alles aan de kant. In Nederland ga je alleen naar een verjaardag als je bent uitgenodigd en spontaan langsgaan gebeurt veel minder. Een ander zegt dat Spanjaarden ook socialer zijn dan Nederlanders, omdat ze meer open staan voor mensen en sneller een praatje met je maken. Hij vindt het leven en de mensen in Spanje fijn, omdat het altijd mooi weer is en de manier van leven is relaxed. Een vrouw vertelt dat Fransen zich niet snel druk maken. Fransen genieten echt van het leven door lang te tafelen. Een man ondervond ook dat Ieren leven zonder stress. Een ontspannen levenshouding komt blijkbaar niet alleen voor in Zuid-Europese landen. Een ander vertelt dat hem tijdens zijn stage bij een bedrijf in Zwitserland het volgende was opgevallen:

Ik herinner me nog een uitspraak van een Portugees. Dat iedereen in het bedrijf daar zo snel liep. Het was een Noord-Europees bedrijf, van oorsprong uit Zweden en er werkten daar heel veel Noord-Europeanen. Hij vond het tempo daar zo hoog. Hij was het niet gewend dat iedereen zo ontzettend snel aan het lopen was. Dat ze in Portugal toch wel een wat rustigere cultuur hebben. (9.7)

De ontspannen levenshouding komt ten tweede tot uitdrukking door minder strikt om te gaan met afspraken vertellen de Europeanen. Een man zegt dat mensen in zowel Slovenië als Spanje een nonchalante werkhouding hebben. Deze mensen laten het een beetje op z'n beloop en tonen weinig initiatief. Een vrouw vertelt dat de moeder van het gezin waar ze au pair was het niet zo nauw nam met de regels. Een aantal regels die gelden voor een au pair lapte zij aan haar laars. Een ander vertelt dat met Fransen moeilijk afspraken te maken zijn:

Wat wel zo is, in Frankrijk moet je alles op papier zetten en hier is een mondelinge afspraak al bindend. Een afspraak is niet altijd van nou...ja dat ze dat nakomen, of op tijd. Dat zijn allemaal

van die wetenswaardigheden, als je daar niet mee bekend bent dan loop je tegen problemen op.
(1.5)

De Europeanen spreken in de interviews ook over de temperamentvolle leefstijl van mensen in Zuid-Europa. Dit komt bij Slovenen tot uiting in een chaotische werkstijl, vertelt een man. Volgens hem hebben Slovenen geen stappenplan, maar beginnen zij met iets en als dat niet lukt, gaan zij verder met iets anders. Met andere woorden, zij hebben geen overzicht in hun werk. Deze man vertelt ook dat mensen in Slovenië, Spanje en Italië veel temperament hebben dus als mensen boos zijn, zijn ze heel erg boos, maar als ze blij zijn, schreeuwen ze het van de daken. Hij geeft als tegenstelling een voorbeeld van een volk met juist weinig temperament: Zweden. Zij hebben zo weinig temperament dat je moeilijk kunt inschatten hoe iemand zich voelt en dat is niet prettig vindt hij. Een man vertelt dat zijn Italiaanse vrouw feller reageert op bepaalde dingen dan een Nederlander. Een ander zegt dat Italianen met veel enthousiasme en expressie hun taal uitdragen. Zij geeft het voorbeeld van haar leraar Italiaans die heel trots is op zijn taal en dat met volle overgave wil overbrengen op zijn studenten. Ook zegt deze Europeaan dat het vooroordeel over Italiaanse mannen die altijd willen versieren waar is:

Het is een stereotype van Italianen dat ze altijd meisjes versieren en heel glad zijn en je achterna roepen. Maar het is echt heel erg waar. Een klassiek voorbeeld van een meisje die bij mij in huis woonde. Het was een Engels meisje en zij was niet zo ingeburgerd, net als ik. Zij liep over straat, ze was alleen en toen kwam er een man naar haar toe: Wil je een kop koffie met me gaan drinken? En zij dacht: ja, gezellig. Toen gingen ze koffie drinken in een bar, want dat doen Italianen de hele dag. Prendre un cafe. Toen waren ze gewoon aan het praten in half Engels, half Italiaans en handen en voeten. Op een gegeven moment begon hij haar opeens in haar nek te kussen en te kwijlen en in haar oor te fluisteren. En zij dacht: waar ben je mee bezig? En ze zat in haar woordenboek aan te wijzen: amici, amici. Vrienden, ik wil niks met je. En toen zei hij: I have enough friends, I want to make love to you! (11.3)

Tenslotte vertellen de Europeanen nog over mensen die afwachtend en passief zijn. Zo zegt een man dat Grieken niet zo makkelijk zijn in het leren kennen van nieuwe mensen. Wat dat betreft houden Grieken vast aan hun familie en kijken ze de kat uit de boom. Een vrouw zegt dat mensen in het Oostenrijkse dorp waar zij woonde nauwelijks verder kijken dan dat dorp. Die mensen zitten heel erg in hun eigen kringetje en komen daar moeilijk uit. Een man zegt dat Slovenen pas sinds de laatste vijftien jaar zelf zijn gaan nadenken. Voor die tijd werd er voor hun gedacht en deden zij alles wat hen werd opgedragen. Nog steeds zijn Slovenen daarom een beetje passief en afwachtend. Een vrouw vertelt dat Tsjechen een ingetogen volk zijn. Contact maken met Tsjechen is lastig doordat ze weinig Engels en Duits spreken. Een ander vertelt dat Fransen overal omheen draaien:

Waar ik vooral bij Fransen aan moest wennen, is dat zij om de brij heen draaien en wij zijn veel directer. Zij zeggen iets niet direct en eer dat het dan eens duidelijk wordt, zijn we wel eventjes

verder (...) Ja dat is typisch Frans. Die gaan niet direct op hun doel af. Tasten eerst alles af en dan komen ze uiteindelijk wel waar ze willen zijn, maar met een omweg. Mijn man zou nooit gelijk iets beslissen bij een aankoop. Dat moet bekeken worden, vergeleken worden, nog eens gekeken worden (...) Ik ben daar veel impulsiever in. Ik denk: ik vind het leuk en ik koop het. Klaar. Maar dat is bij hem heel anders. (5.6-7)

Kortom, er zitten verschillen tussen Noordwest-Europese en Zuid-Europese culturen qua omgangsvormen. Noordwest-Europese mensen worden gezien als initiatiefrijk en Nederlanders in het bijzonder als open en direct. Dit kan mensen uit andere landen nog wel eens afschrikken. Zuid-Europeanen hebben volgens de respondenten een ontspannen levenshouding die tot uiting komt door te leven zonder stress, door sociaal te zijn, je niet druk te maken en vooral te genieten van het leven. Ook hebben Zuid-Europeanen een temperamentvolle leefstijl die getypeerd wordt door een chaotische werkstijl, het overdreven tonen van emoties, trots zijn op je eigen taal en dit met veel expressie uitdragen. Volgens de Europeanen nemen mensen in Zuid-Europa het niet zo nauw met afspraken en regels. Tenslotte kunnen mensen uit andere EU-landen afwachtend en passief zijn. Dan zijn mensen ingetogen, geduldig, kijken de kat uit de boom of zijn ze niet gewend zelf na te denken.

4.4.3 Integreren met lokale bevolking

Europeanen zijn op twee manieren via omgangsvormen met andere culturen in aanraking gekomen. Een deel van de respondenten is geïntegreerd met de lokale bevolking en een ander deel is voornamelijk omgegaan met andere buitenlanders in het land.

De Europeanen die zijn geïntegreerd met de lokale bevolking pasten zich aan de lokale bevolking aan. Een vrouw vertelt dat ze in Italië in het begin vaak opliep tegen zaken die slecht geregeld zijn. Daarom vindt ze Italië onvoorspelbaar, maar op een gegeven moment liet ze alles maar over zich heen komen zonder zich druk te maken en heeft zij de relaxte houding overgenomen. Een man zegt dat hij zich helemaal heeft aangepast aan de Ierse mentaliteit toen hij daar kwam. Hij raakte in het begin in de stress als een Ier een afspraak niet nakwam, maar als snel heeft hij zich overgegeven aan de 'laid back'-mentaliteit. Een ander vertelt dat hij het prachtig vond om in Spaanse barretjes gesprekjes aan te knopen met oude mannetjes:

En wat ik heel leuk vond, ik houd heel erg van sport en Spanjaarden zijn helemaal gek van sport, dus dat keken we vaak in barretjes. Gewoon mooi integreren met die oude mannetjes en dat vond ik heel leuk. Je moet het je zo voorstellen. Je gaat in een bar zitten en overal staat sport aan op tv in barretjes. Als je de taal nog niet goed spreekt, is het meer uitwisselen van blikken en dan op een gegeven moment gaan ze tegen je aan brabbelen en dan probeer ik dat te verstaan en wat terug te praten. (...) Het is gewoon een beetje ouwehoeren. (3.3-4)

Een gevolg van integreren met de lokale bevolking is dat de Europeanen veel cultuurverschillen niet alleen hebben geobserveerd, maar ook hebben ervaren. Hierdoor hebben velen het land beter leren kennen en begrijpen. Europeanen vertellen dat zij het land op verschillende manieren anders zijn

gaan bekijken. Een vrouw vertelt dat ze een realistische en genuanceerde kijk heeft gekregen op Italië. Je gaat volgens haar ook negatieve dingen van een stad en land gaat zien, zoals de oude gebouwen en de hondenpoep op straat. Een man vertelt dat hij moest weten hoe het vroeger was in Slovenië om normaal te kunnen werken. Bepaalde procedures en regels op de werkvloer komen voort uit de geschiedenis van het land en als hij wist waar die vandaan kwamen, kon hij er beter mee omgaan. Een ander is het opgevallen dat Spanje steeds meer wil integreren in Europa. Hij vertelt dat het land meer oog krijgt voor Europa en de nadruk legt op de voordelen van Europa en de EU. Een man zegt begrip gekregen te hebben voor het kortetermijndenken van de Roemenen nu hij ze beter kent. Nu hij dit weet kan hij hier rekening mee houden en erop inspelen. Ook heeft hij meer begrip voor de corruptie in het land:

Het begrip voor mensen in Roemenië, dat is de laatste tijd heel sterk veranderd. Ik weet nog wel dat als je bij het gemeentehuis papieren moet laten tekenen, dat je de mensen toch wat extra moet betalen. Wij noemen dat corruptie, maar die mensen hadden gewoon te weinig loon en de overheid dacht: die mensen sprokkelen er toch wel wat bij van alle kanten. Maar je moet dat wel gaan leren begrijpen: als die mensen dat niet doen, komen ze niet rond. En nog steeds heb ik dan zoiets van: het is verkeerd, maar is het verkeerd van die mensen, of is het verkeerd van het systeem? En dan heb ik wel meer begrip gekregen voor die mensen. (10.6)

Europeanen die zijn geïntegreerd met de lokale bevolking zeggen dat zij een realistisch beeld van het land hebben gekregen. Op basis daarvan kunnen zij een overweging maken of zij ooit nog in dat land zouden kunnen of willen gaan wonen. Een man zegt dat hij het wel ziet zitten om nog een keer in Spanje te gaan werken als die kans zich aandient. Hij wil dan wel hetzelfde soort werk doen als in Nederland. De man vraagt zich wel af of hij zou kunnen omgaan met Spanjaarden op de werkvloer, omdat zij een andere werkinstelling hebben dan Nederlanders. Een ander vertelt dat waar hij en zijn Spaanse partner zullen gaan wonen een issue is. Beide hebben namelijk een baan waar ze altijd van hebben gedroomd en één van hen zal die droom moeten opgeven. Een man zegt dat hij en zijn Roemeense partner een paar maanden geleden serieus hebben overwogen om naar Roemenië te verhuizen:

Voor de kinderen zouden we dat goed vinden. We zouden het een verrijking van hun ontwikkeling vinden. Dat ze dus meer zien dan alleen de Nederlandse cultuur. Op het moment dat ze op vakantie zijn in Roemenië zien ze er natuurlijk wel wat van. Als je daar een tijdje geleefd hebt, ga je anders tegen dingen aankijken. Je merkt dat mensen die een tijdje in het buitenland geleefd of gewoond hebben een heleboel dingen weten te relativeren. (10.4)

Een ander deel van de Europeanen is in een EU-land meer omgegaan met andere buitenlanders in plaats van met de lokale bevolking. Verschillende Europeanen vertellen dat zij tijdens hun verblijf in een ander EU-land met buitenlanders hebben gesproken over de verschillen tussen de thuislanden. Zo zegt een man dat hij zich tijdens gesprekken met buitenlanders een ambassadeur voor Nederland

voelde. Zijn buitenlandse vrienden vroegen allerlei feiten over Nederland, die hij zelf soms niet eens wist. Een vrouw vertelt dat zij tijdens haar werk in een Oostenrijks hotel leuke internationale collega's had. Onderling vertelden ze veel over hun eigen land en daardoor kwam ze meer te weten over elkaars landen. Zo valt het haar pas op hoeveel Finland lijkt op Nederland als ze een Finse collega over dat land hoort vertellen. Bij een ander waren culturele verschillen ook onderwerp van gesprek met andere uitwisselingsstudenten:

Ja we hadden het heel veel over verschillen tussen landen. Over de taal en wat er dan anders is. Het is ook leuk om iemand uit Mexico en iemand uit IJsland te horen. Diegene uit IJsland vertelt dan dat het daar in de winter niet eens licht wordt. En we hadden het ook over dat de taal verschilt. Spreekwoorden zijn schijnbaar best wel gelijk, maar dan vertaald. Daar heb je het dan wel veel over, dat is ook wel heel leuk. (11.5-6)

Bij andere Europeanen werd er juist weinig informatie uitgewisseld tussen de buitenlanders. Zo zegt een vrouw dat er geen diepgaand contact was tussen de studenten met wie ze om ging. Volgens haar gaan studenten maar voor één ding op uitwisseling en dat is om te feesten. Omdat iedereen deze instelling had, bleef het contact wat oppervlakkig en waren culturele verschillen geen onderwerp van gesprek. Een man vertelt dat hij in het buitenland geen behoefte heeft aan buitenlanders. Het valt hem op dat buitenlanders elkaar wel vaak opzoeken in een vreemd land en dit overkwam hem zelf:

Ik heb wel kennis gemaakt ja. Voornamelijk is dat ongewild. Het gaat vanzelf, het is niet iets wat je uit de weg probeert te gaan. Ik ben omgegaan met buitenlanders. Engelsen, Fransen, Duitsers en uiteraard een paar Nederlanders. Dat komt gewoon op je af. Je zit op een gegeven moment in de pub en er wordt gezegd van joh, mijn buurman is Engelsman, of Frans of Duits of Zwitsers. Als buitenlander zijnde in het buitenland, ook al is het maar Europa, dat is iets wat vanzelf gaat. Het schijnt dat de meeste buitenlanders toch behoefte hebben om landgenoten op te zoeken. Ik heb dat niet. Als ze mijn pad kruisen en we maken kennis en een babbeltje, vind ik het allemaal prima. Ik ga ze niet uit de weg of onbeschoft gedrag vertonen. (5.4)

Europeanen die meer zijn omgegaan met buitenlanders dan met de lokale bevolking, hebben de culturele verschillen in het land waar ze verblijven niet zelf ervaren. Zij hebben er vooral over gehoord en over gepraat, maar zij hebben de cultuur van het betreffende land niet zo ervaren als de respondenten die zijn geïntegreerd met de lokale bevolking. Als gevolg hiervan hebben de niet-integreerders minder of geen band opgebouwd met het land en haar inwoners en zij zeggen daarom minder snel geneigd te zijn terug te keren naar het betreffende land om er te werken of te wonen. Een vrouw zegt dat zij geen band heeft gekregen met Tsjechië, omdat de mensen er niet servicegericht waren. Overall waar Tsjechen moeilijk over konden doen, deden ze moeilijk volgens haar. Een man zegt te twijfelen of hij zou kunnen werken in Slovenië. Hij zegt dat hij niet gewend is aan veel hiërarchie binnen een bedrijf. Een vrouw twijfelt of zij ooit in Frankrijk zou willen en kunnen wonen:

Ik denk best wel eens, ik zou best nog wel wat vrijer willen wonen. Dat is eigenlijk mijn toekomstdroom. Maar goed, hier zit je natuurlijk al vrij zat. En weet je wat het is? In Parijs heb je natuurlijk nog werk, maar als je erbuiten gaat, wordt het allemaal schaars en wat moeilijker. Dus ja, waar haal je je inkomsten vandaan? Dan moet je toch iets verzinnen. Aan de andere kant weet ik niet of ik daar echt zou kunnen aarden. Dan zou ik het echt uit moeten proberen. Want die twee jaar in Parijs, daar kan ik het niet op baseren. Het is daar gewoon heel anders. En of ik zo lang zonder mijn familie kan, dat zou ik niet weten. (1.8)

Samenvattend kan gesteld worden dat voor Europeanen die in een ander EU-land zijn geïntegreerd en respondenten die niet zijn geïntegreerd, een ander scenario geldt of zij uiteindelijk wel of niet terug willen keren naar het betreffende EU-land om daar te wonen en/of te werken. Europeanen die vooral zijn omgegaan met buitenlanders in een EU-land twijfelen het meest over of ze wel kunnen aarden in het land als het gaat om teruggaan om er te werken en te wonen. Europeanen die geïntegreerd zijn met de lokale bevolking zullen eerder terugkeren, omdat zij het land en de bevolking beter hebben leren kennen en daardoor een betere afweging kunnen maken. Zij geven aan dat zij eerder voor een Noordwest-Europees dan voor een Zuid-Europees land zou kiezen, omdat ze hier beter kunnen aarden. Met andere woorden, de voorkeur gaat uit naar een land waar mensen initiatiefrijk, direct en open zijn in plaats van een land waar mensen een ontspannen levenshouding en temperamentvolle leefstijl hebben. Ook zal minder snel gekozen worden voor een land waar de mensen afwachtend en passief zijn, omdat dit anders is dan hoe Nederlanders zijn. Dit geldt alleen voor Europeanen die meerdere Europa-ervaringen hebben. Zij hebben ervaren hoe inwoners van verschillende landen zijn en kunnen zich hierop baseren bij hun keuze in welk land zij eventueel willen werken en wonen. Voor Europeanen die ervaring hebben met maar één Europees land geldt dit niet. Zij hebben vaak alleen een binding met het land waar zij een ervaring hebben. Wanneer zij in een ander Europees land zouden gaan wonen, valt de keuze al snel op dit land, omdat dat land naast Nederland bekend is.

4.4.4 Europese eenheid

De culturele ervaringen van Europeanen spelen een rol bij hoe zij tegen de EU aankijken. Europeanen gingen door hun ervaring culturen en verschillen tussen landen waarderen en vinden daarom dat die verschillen niet overbrugd moeten worden bij eventuele verdere integratie in Europa. Europeanen zeggen dat culturele verschillen typerend zijn voor Europa en daarom moeten deze blijven bestaan.

Europeanen vertellen dat door culturele verschillen tussen Europese landen geen Europese identiteit bestaat. Een man zegt dat hij alleen hele vage ideeën heeft wat de Europese identiteit inhoudt. Een ander vertelt dat hij veel verschillen tussen landen en culturen ziet die moeilijk overbrugbaar zijn. Een Europeaan vindt dat de EU te weinig doet om een eenheid te creëren:

Maar qua wetgeving blijven er toch verschillen bestaan tussen landen. Ik denk dat er ook weinig, of niet genoeg aan gedaan wordt om die verschillen weg te halen door de EU. (5.13)

Enkele respondenten zeggen dat er wel iets gemeenschappelijks is tussen Europeanen. Een vrouw vertelt dat mensen die niet in Europa wonen wel een Europese mentaliteit herkennen. Ze kan zich dat wel voorstellen, want als zij buiten Europa is, valt het haar op hoe anders de rest van de wereld is. Een ander vertelt dat Europa een rijke culturele verbondenheid heeft. Europa bestaat al heel lang en landen zijn op meerdere vlakken verbonden. Een vrouwelijke Europeaan meent dat bij meer Europese integratie alle landen wel hun eigen identiteit kunnen houden:

Ik ben absoluut niet bang dat er bij meer integratie nationaliteiten verloren gaan of culturen minder worden. Je kunt gewoon je eigen identiteit behouden binnen een groter geheel. Ik denk dat een groter geheel alleen maar goed is (...) Die identiteit en cultuur zijn er gewoon. De EU is te groot om allemaal hetzelfde te worden. Dat kan niet. En je blijft vooral altijd nog Nederlander. Natuurlijk ook Europa en dat zal misschien, ik denk dat mensen steeds bewuster worden van het Europa-zijn en het Europees zijn. Maar je blijft vooral Nederlander. Binnen Nederland zie je zelfs al dat Brabanders en Limburgers verschillen van noorderlingen. Daar hoeft je niet eens iets voor te doen, want dat blijft gewoon. Mensen houden dat zelf in stand, daar hoeft je helemaal niks voor te doen en je wordt er alleen maar rijker van. Dat je andere culturele invloeden kunt importeren en dat je daar gebruik van kan maken. Dat wij bijvoorbeeld pasta eten om maar iets stoms te noemen. Maar we zullen het nooit zo kunnen doen als die Italianen. En we hebben gewoon altijd nog onze eigen kijk op dingen. Kijk maar hoe trots die Italianen zijn op hun taal en hun eten. Dat gaat echt niet weg. En misschien wordt het zelfs alleen maar sterker, omdat je altijd de behoefte hebt om je te onderscheiden. Dat blijft gewoon, dat weet ik zeker. (11.13)

Naast cultuurverschillen bestaan er ook politieke verschillen binnen Europa die verdere Europese integratie in de weg staan. Europeanen vertellen in de interviews dat Europa momenteel geen eenheid is. Een man noemt Europa los zand, omdat Europese landen geen eenduidig standpunt hebben over de buitenlandpolitiek of over het belang van een Europese grondwet. Een man zegt dat de wetgeving van landen blijft hangen bij de landsgrenzen en dat één Europa qua wetgeving en politiek dus nog niet bestaat. Deze verschillen heeft hij zelf ervaren. Een ander benadrukt dat Europa geen geheel kan worden:

Maar voor mij is Europa, ik kan dat niet helemaal als één geheel zien. Er zijn uiteindelijk heel veel verschillen tussen elk land. Wij werken veel met België en er zijn enorme verschillen met België. In smaak, in manier van doen. Zij denken heel anders. Dus voor mij is er niet echt één Europa. In werken niet, in denken niet en dat moeten we zo houden. (7.8)

Europeanen zeggen het moeilijk te vinden Europa als eenheid te zien doordat grenzen voortdurend veranderen vanwege de uitbreiding van de EU. Een vrouw zegt dat uitbreiding geen goed idee is, omdat het dan lastig wordt om Europa als één geheel te zien. Een man zegt dat Europa in de toekomst langzaam verder zal uitbreiden. Een ander vertelt dat de EU niet te snel en teveel landen toe moeten laten. Volgens hem moeten de landen die er pas geleden bij gekomen zijn zich eerst

bewijzen dat ze wel bij de EU kunnen en willen horen. Terugkomend op de steeds veranderende grenzen zegt een man dat door de uitbreiding de oostgrens van Europa onduidelijk is. Uit dit deel van Europa komen veel nieuwe lidstaten en hij vraagt zich af of landen als Georgië en Armenië bij Europa horen. Een Europeaan zegt dat Europa heel kunstmatig is als je het vergelijkt met de Verenigde Staten, omdat Europa niet duidelijk is afgebakend. Hij vertelt dat een Europese eenheid pas kan ontstaan als de grenzen van Europa lang vastliggen:

Eenwording zou best kunnen, maar dan moet je Europa wel op een gegeven moment vastvriezen. Kijk, de grenzen van Amerika liggen een paar honderd jaar vast. En die grenzen zijn niet echt veranderd. Terwijl je in Europa om de haverklap weer een ander lijntje moet trekken. Dan verandert dat natuurlijk. Als bij Amerika Mexico hoort en dan weer Canada en Groenland, dan voel je je ook niet helemaal Amerikaan. Europa moet een paar honderd jaar hetzelfde blijven en dan heb je iets gemeenschappelijks. Als ze het om de haverklap gaan veranderen, dan geloof ik daar niet zo in. (6.13)

Er zijn enkele respondenten die het zonniger inzien voor Europese eenwording. Zij zeggen dat eenwording kan ontstaan op basis van verbondenheid tussen Europese landen. Een vrouw zegt dat mensen in Europa niet beseffen hoezeer we al Europa zijn en dat we niet bang moeten zijn om wat meer vanuit Europa te denken. Een ander vertelt dat zij denkt dat er een Europees gevoel bestaat. Wat dat gevoel precies is, kan zij niet goed onder woorden brengen, maar volgens haar komt het voort uit een soort verwantschap tussen inwoners van Europa. Een man zegt dat de verdeeldheid tussen landen langzaam vervaagt en dat dat positief is voor het vormen van een Europese eenheid. Hij geeft als voorbeeld dat landen op economisch en milieugebied samen stappen ondernemen. Een vrouwelijke Europeaan vindt dat alleen landen in Europa bij de EU mogen. Zij zegt dat inwoners van Europa zo een gemeenschappelijk gevoel krijgen van wij horen er wel bij en anderen niet. Dit saamhorigheidsgevoel kan leiden tot een Europese eenheid volgens haar. Een vrouw zegt dat een eenheid eerder kan ontstaan door gezamenlijke regels in Europa:

Ik denk dat als je weet dat bepaalde regels in heel Europa gelden, dat al een ander gevoel geeft dan dat je weet dat een regel alleen in Nederland geldt. Dus het is ook een gevoelsmatige kwestie. En praktisch denk ik. Als je weet dat er in de landbouw afspraken zijn en dat iedereen zich daar aan moet houden. Ik denk dat dat een soort band schept met mensen uit een ander land. Dan denk ik aan de boeren bijvoorbeeld. Als je weet dat Duitse of Italiaanse boeren zich aan dezelfde regels moeten houden. (4.8-9)

In de interviews zeggen de meeste respondenten dat zij zich geen Europeaan voelen, een enkeling voelt zich wel verbonden met Europa. Een vrouw vertelt dat zij door veel om te gaan met studenten van allerlei nationaliteiten open staat voor andere landen en zich daarom een Europeaan voelt. Een andere vrouw zegt dat zij zich door het vele reizen meer verbonden voelt met andere Europese landen dan een gemiddelde Nederlander. Zij staat daarom meer open voor andere landen en is in dat opzicht

wel een Europeaan. Een man vertelt dat hij zich Europeaan voelt, puur om de reden dat hij in Europa geboren is. Hij voegt toe dat hoe langer het land waar je bent geboren bij de EU zit, hoe meer je je Europeaan voelt. De man noemt zich dus geen Europeaan omdat hij zich verbonden voelt met Europa, maar alleen omdat hij in Europa is geboren. Een ander zegt dat hij zich vooral Nederlander voelt en een beetje wereldburger, maar geen Europeaan, want hij heeft niets met dit begrip. Een vrouw voelt ook geen binding met andere Europese landen:

Door het feit dat wij op één continent leven voel ik mij niet verbonden met iemand uit Griekenland. Volgens mij gaat de EU daar soms wel van uit. Dat dat gevoel zou moeten bestaan. Maar ik vind het prima in Nederland merk ik. (...) Ik voel me in ieder geval geen Europeaan. (12.5)

Kortom, de meeste Europeanen geven aan dat Europa geen eenheid is en ook niet zal worden door de steeds veranderende grenzen door uitbreiding en omdat de landen van Europa teveel verschillen in allerlei culturele en politieke opzichten. Hoewel Europeanen overeenkomsten zien, zijn de verschillen binnen Europa fors. Europeanen geven aan dat er pas een gemeenschappelijk gevoel zal ontstaan tussen inwoners van Europa als de grenzen van dit continent een paar honderd jaar vastliggen. Door het ontbreken van saamhorigheid tussen Europese landen voelen respondenten zich geen Europeaan en ook dit staat een Europese eenwording in de weg. Europeanen voelen vaak wel een binding met het land waar zij een periode zijn geweest of waar hun partner vandaan komt, maar hierdoor staan zij niet automatisch open voor andere Europese landen. Dit samen en de verschillen tussen landen zorgen ervoor dat zij geen verbondenheid voelen met andere Europese landen en noemen zichzelf geen Europeaan. Een enkeling voelt deze verbondenheid wel en noemt zich daarom Europeaan. Dit heeft verband met eerdergenoemde resultaten dat Europeanen met meer Europa-ervaringen een positievere betekenis geven aan de EU dan mensen met één Europa-ervaring. Blijkbaar komt een gevoel van verbondenheid met Europa pas als je meer Europa-ervaringen hebt. En dan is de kans groter dat je je een Europeaan voelt. De respondenten die zich wel Europeaan noemen, geven echter toe dat zij zich in de eerste plaats altijd Nederlander zullen blijven voelen. Dus het Nederlanderschap komt nog altijd voor het Europese gevoel.

4.5 Economisch perspectief op de EU

In deze paragraaf zien de Europeanen de EU in een economisch perspectief. Uit de interviews blijkt dat Europeanen af en toe met de EU in aanraking komen op economisch gebied. Dit gebeurt ten eerste op persoonlijk niveau. Europeanen ervaren namelijk dat de open economische grenzen voordelig zijn voor hen. Een man zegt het een groot voordeel te vinden dat je met je Nederlandse paspoort binnen de wetgeving mag gaan wonen waar je wilt in Europa. Een vrouw zegt dat zij er niet meer aan moet denken dat je bij de grens je paspoort moet laten zien. Reizen binnen Europa is dus een stuk makkelijker geworden door de EU. Het betalen met een gelijke munt, de euro, is makkelijk volgens een Europeaan. Een ander heeft ervaren dat er door de EU economische ontwikkeling is in Europa en dat handel met andere EU-landen eenvoudiger is:

Ik kom de EU tegen in mijn werk. Als we zaken doen met het buitenland gaat dat allemaal veel makkelijker. Dan merk je dat de zakenwereld veel meer internationaal gericht wordt. De bedrijven, de overnames en dergelijke, dat is toch wel in een stroomversnelling geraakt. Dus je ziet dat de bedrijven, ik moet zeggen de concurrentie, steeds meer Europese partijen zijn geworden. (...) Ik heb zelf niet met EU-regels te maken, maar het is natuurlijk wel een afgeleide van die regels. Want de vrije handel is veel makkelijker geworden en de koersverschillen zijn weggevallen. Dus een aantal zaken maken het wel aantrekkelijker om internationaal samen te werken. (10.8)

Ook zeggen de Europeanen dat de EU maatschappelijk gezien voordelen biedt. Europeanen noemen de EU een economische grootmacht. Een man vertelt dat de EU het makkelijk maakt om een grote afzetmarkt te hebben voor je producten door zo min mogelijk barrières. Hij zegt ook dat Europa op economisch gebied één blok moet vormen om zich te weren tegen opkomende grootmachten als China, India en Brazilië. Daarom is het dus van belang dat Europa op economisch gebied meer gaat integreren om zo een sterkere concurrentiepositie te bemachtigen. Deze man vindt daarom dat de EU zich alleen moet richten op economische aspecten in plaats van andere aspecten zoals buitenlandse politiek. Een vrouw vertelt dat ze ook negatieve kanten van de EU heeft ontdekt:

Ik weet wel dat er nu in Roemenië mensen uitgebuit worden door de grotere bedrijven die zich daar nu makkelijker kunnen vestigen. Die mensen hebben helemaal geen vakbonden meer en dat soort dingen. Daar las ik laatst iets over in de krant en toen dacht ik: oh ja, ook negatieve dingen over Europa. (11.12)

Samengevat ondervinden Europeanen persoonlijke voordelen van de EU zoals het kunnen betalen met de euro in veel Europese landen, overal in Europa kunnen wonen en werken en handelen met andere Europese landen is eenvoudiger. Ook waarderen zij de EU als economische grootmacht, omdat landen binnen de EU op economische gebied goed samenwerken en dit in de toekomst nog kan verbeteren. Ook vormt de EU een economisch blok tegen de rest van de wereld. Door de economische voordelen die respondenten ervaren, kan geconcludeerd worden dat de EU wel een economische eenheid is in tegenstelling tot de afwezige culturele eenheid uit paragraaf 4.4.

4.6 Politiek perspectief op de EU

Europeanen hebben aangegeven weinig met de Europese politiek te maken te hebben en daarom komt dit perspectief als laatste aan bod. In deze paragraaf komt aan de orde welke politieke kennis Europeanen hebben opgedaan tijdens hun Europa-ervaring, hoe Europeanen invulling geven aan de EU als politieke eenheid, de werkwijze van de EU in de praktijk en tenslotte de mening van Europeanen omtrent de Europese grondwet.

Europeanen vertellen dat zij door hun Europa-ervaring meer te weten gekomen zijn over politieke kenmerken van het EU-land waar zij een ervaring mee hebben. Sommigen is het opgevallen dat landen op zichzelf gericht zijn en daarom minder pro-Europa zijn. Zo vertelt een man dat Grieken

heel erg vastzitten in hun geschiedenis, die belangrijk vinden en daardoor minder naar de toekomst kijken waarin Europa een grotere rol zal spelen. Grieken zien Europa puur als economisch voordeel en voelen zich daarom geen Europeaan. Een ander vertelt dat Spanje van oorsprong best wel in zichzelf gekeerd is. Dat merkte hij vooral aan het televisienieuws wat heel erg op Spanje gericht is in plaats van op het buitenland. Een vrouw zegt dat Tsjechen heel erg bezig zijn met hun eigen land:

Ze zijn volgens mij wel trots op hun Oost-Europa zeg maar. (...) Dat merk je gewoon op een gegeven moment. Over hun geboorteplaats of een dorpje in Tsjechië kunnen ze heel lang over doorpraten. (12.4)

Andere Europeanen hebben het omgekeerde meegemaakt en vertellen over landen die juist wel op het buitenland en dus op Europa gericht zijn. Een vrouw vindt het positief dat Oostbloklanden zich wel openstellen voor andere landen:

Als ik kijk naar landen als bijvoorbeeld Hongarije. Die maken zo'n inhaalslag met het leren van Engels en ze stellen zich echt open voor de meer westerse cultuur. Die landen hebben echt zoiets: wij gaan mee, wij stellen ons open en wij willen veranderen en ons aanpassen. (8.8)

Inmiddels zijn veel conservatieve landen toegetreden tot de EU. Een deel van de Europeanen heeft ervaringen met deze landen. Een vrouw vertelt dat in Tsjechië het communistisch gedachtegoed nog steeds zichtbaar is. Dat merkte ze doordat ze voor de meest luttele dingen een handtekening moest zetten. Ook vertelt zij dat in Tsjechië een hoge werkloosheid heerst. Volgens haar hopen Tsjechen door het EU-lidmaatschap rijker te worden. Europeanen vertellen dat Italië op verschillende punten ook conservatief is. Een vrouw zegt dat dingen in Italië ontzettend slecht geregeld zijn. Zij is vaak van het kastje naar de muur gestuurd. Ook wordt in Italië veel geregeld via vriendjespolitiek en noemt zij de regering en vooral Zuid-Italië met de maffia corrupt. Een man vertelt dat Italië qua geloof nog conservatief is, omdat het katholieke geloof nog enorm belangrijk wordt gevonden. Een Europeaan zegt dat de zorg in Roemenië achter loopt ten opzichte van Nederland. Ze hebben daar namelijk nog niet gehoord van autisme en dyslexie zegt hij. Ook heeft hij het over de armoede in het land:

Eén van de eerste dingen waar ik me over verbaasde, dat was de eerste keer dat ik naar Roemenië ging, dat je gezinnen tegen kwam die echt in armoede leefden. Ze hadden bijna niks en als ze dan elektriciteit hadden, dan was het eerste wat er kwam een gloeilamp, het tweede was een koelkast en het derde was een televisie. Dan had ik af en toe zoiets van: op het moment dat je toch drie maandsalarissen of vier maandsalarissen zou moeten neertellen voor een televisie, dan had hier nooit een televisie gestaan. (10.3)

Een ander deel van de Europeanen heeft een Europa-ervaring met progressieve en moderne EU-landen. Een man zegt dat Europese normen en waarden westers zijn. Voorbeelden zijn volgens hem de verzorgingsstaat en de culturele diversiteit in West-Europese landen. Deze normen en waarden

hebben de Grieken niet. Een Europeaan die is getrouwd met een Roemeense sluit hierbij aan door te zeggen dat zaken als school, opvang, ziekenhuis en de oudedagvoorziening in Nederland goed geregeld zijn in vergelijking met Roemenië. Een Italiaanse partner heeft ook in Nederland gestudeerd. Hij vindt alles goed geregeld in Nederland, maar de geordendheid slaat soms wel door. Zijn vriendin vertelt:

Hij vindt het natuurlijk hartstikke fijn dat alles zo goed georganiseerd is. Op de universiteit, dat het allemaal loopt. Hij zei dat hij in Nederland gewoon maar even op internet hoefde te kijken en dan wist hij bijvoorbeeld waar hij college had en in Italië moet hij de hele dag zoeken en moeilijk doen. Maar hij vindt soms dat we daar een beetje in doorslaan. En dat het dan toch niet zo allemaal hoeft. Waarom moet je vijf euro betalen als je vergeet in te schrijven voor een tentamen? Dat vindt hij echt heel raar. (11.11)

Door de politieke kennis die de meeste Europeanen hebben opgedaan tijdens hun Europa-ervaring, kunnen ze een beter oordeel vormen over de EU als politieke structuur. Europeanen zien de EU op twee manieren. Ten eerste wordt de EU door de Europeanen gezien als samenwerking tussen landen. Een man zegt dat de samenwerking opportunistisch is. Hij vindt de samenwerking nog steeds economisch van aard, net zoals in het begin van de EU. Een ander zegt:

Ik vind het een beetje een gedwongen samenwerking. Voor sommige grote problemen zoals het klimaat zie ik zeker voordelen voor samenwerking natuurlijk. En handel natuurlijk. Maar om nu overal dezelfde wetten te creëren, dat lijkt me niet echt...daar zit ik niet op te wachten. (12.5)

Ten tweede vormt de EU een politieke eenheid. Een vrouw vertelt dat het voor landen in Europa goed is georganiseerd te zijn. Vooral voor zo'n klein land als Nederland, want als je deel uitmaakt van een groter geheel sta je sterker volgens haar. Wel vindt ze het goed dat landen binnen de EU ook hun eigen regels kunnen handhaven. Een gevolg van de EU als politieke eenheid is dat er niet snel een oorlog meer ontstaat binnen Europa zegt een Europeaan. De EU als politieke eenheid kan ook grote problemen aanpakken. Zo zegt een man dat hij het goed vindt dat de EU grote thema's zoals milieu en dergelijke aanpakt. Ook zegt hij dat de EU met het aanpakken van dit soort problemen een voorbeeld geeft aan de rest van de wereld. Een ander vertelt dat hij op verschillende plaatsen in Europa bordjes heeft zien staan waarop aangegeven is dat bepaalde projecten door de EU worden gesubsidieerd. De EU steunt in verschillende Europese landen projecten en lost hiermee problemen op. Een ander merkte dit in Wales:

Cardiff is een mooi voorbeeld van hoe mooi een gebied kan groeien door het feit dat Europa bestaat. Wales is een land waar ontzettend veel EU funding bordjes staan, net als in Ierland. Die gebieden zijn daardoor heel erg gegroeid en dat is goed om te zien. Dan kijk je een beetje over de grens heen. Als Nederlander denk je misschien: al ons geld gaat verloren in Europa, maar dat is natuurlijk niet zo. Je steunt een groter geheel. (2.14)

Aansluitend op de EU als politieke eenheid, zeggen Europeanen dat de EU een politiek blok is tegen de rest van de wereld. Zo zegt een vrouw dat de EU van belang is om tegenwicht te bieden aan zowel de Verenigde Staten en Azië. Een ander vertelt dat ze het een goede zaak vindt dat landen zich verenigen binnen de EU, zodat ze sterker staan in onderhandelingen met andere werelddelen. Een Europeaan zegt in strijd met het voorgaande dat hij de EU juist nog geen wereldmacht vindt:

Ik zie Europa nog niet als een wereldmacht. Zoals je bijvoorbeeld hebt in Amerika, dat al die deelstaten bij elkaar zijn gekomen. Ik zie Europa voornamelijk nog als verschillende landen die wel die kant op willen gaan, maar daar nog niet voldoende in slagen en die ook nog niet concreet voor ogen hebben wat Europa dan moet gaan worden. Moet Europa dan echt één wereldmacht worden die niet bestaat uit de EU, maar uiteindelijk toch uit alle landen van Europa? Dus veel meer dan de EU? Of willen we dat juist beperkt gaan houden? Dus ik zie voornamelijk nog de verschillen en vrij weinig overeenkomsten. (9.7)

Europeanen zeggen dus dat de EU als politieke organisatie voordelen oplevert, maar aan de andere kant menen zij dat de EU in de praktijk nog versoepeld kan en moet worden. Momenteel vinden de Europeanen de EU ook een brok bureaucratie wat zich uit in veel wet- en regelgeving. Een Europeaan vertelt dat zaken in Brussel niet altijd goed geregeld zijn en heel lang duren. Ook ziet zij vriendjespolitiek binnen de EU:

De Europese Commissie is zelf helemaal niet transparant. Er is heel veel vriendjespolitiek dus dat is wel het idee wat ik heb. Juist in die democratische vertegenwoordiging ligt een groot probleem met Europa. (8.9)

Europeanen vertellen dat ze de EU niet besluitvaardig vinden. Zo stelt een man dat de wetgeving tussen landen onder andere qua belasting en milieu weinig op elkaar aansluit en dit werkt gezamenlijke besluitvorming niet in de hand. Een ander vindt de EU niet daadkrachtig, omdat EU-landen eerst hun eigen mening vormen en daarna met elkaar gaan soebatten. Een Europeaan zegt dat het roulerende voorzitterschap van de EU de besluitvorming niet bevordert:

Ik denk dat de grondwet die nu af is geweest eigenlijk wel goed was puur vanuit bestuurlijk oogpunt gezien. Nu is er bijvoorbeeld elk half jaar een andere voorzitter en elke keer als er wordt gewisseld, komt er weer een compleet andere nadruk op de echte speerpunten. Terwijl het eigenlijk gewoon een politieke chaos gaat worden. Echt besluitvaardig zijn ze niet en dat soort aspecten zouden veranderd moeten worden. De richting die de EU heeft ingezet is goed, maar het komt er niet echt uit. (9.8)

Tenslotte zeggen de Europeanen de EU als een vorm van werkverschaffing te zien. Een Europeaan zegt dat de binnengrenzen van Europa blijven bestaan, omdat dat werkverschaffing is voor de

ambtenaren. Op deze manier maakt Brussel veel kosten die wij met elkaar betalen. Een ander associeert de EU met een moloch van ambtenaren. Hij zegt dat de EU niet efficiënt georganiseerd is, maar waar mensen een vet salaris krijgen. Met andere woorden, de EU houdt zichzelf in stand. Deze Europeaan zegt ook dat hij het voortdurend verhuizen tussen Straatsburg en Brussel heel irritant vindt, omdat het onnodig veel geld kost. Een man vertelt hoe hij zich verbaasde over het vele vertalen binnen de EU:

Het is nu zo dat binnen de Europese Unie alles naar alle talen vertaald wordt. Ik weet niet hoeveel talen er officieel gebruikt worden, maar ik geloof wel een stuk of acht, negen. Iedereen mag gewoon in z'n eigen taal praten. Dus stel dat een Kroaat spreekt, dan wordt het vertaald naar al die negen talen, maar vervolgens ook weer van die negen talen naar de taal van die Est of die Sloveen. Ik hoop echt dat dat snel verandert, want dat slaat wat mij betreft helemaal nergens op. Dat kan prima allemaal in het Engels of in het Frans van mijn part. Dat vind ik echt werkverschaffing als je dat allemaal gaat vertalen. Er zitten meer mensen te vertalen dan dat er mensen aan het woord zijn. Dat is niet meer nodig in deze tijd lijkt mij. (3.11)

De Europeanen associëren de EU bovendien vaak met de Europese grondwet. De meeste respondenten staan negatief tegenover de grondwet. Een vrouw zegt dat zij ten tijde van het referendum tegen de grondwet was, omdat ze bang was dat landen hun eigen identiteit zouden verliezen. Een ander vertelt dat ze de EU en de grondwet heel goed vindt, omdat landen dan dezelfde regels hebben. De grondwet mag van haar ook nog wel wat uitgebreid worden. Zij beseft dat een grondwet problemen met zich meebrengt, maar beschouwt dit als opstartproblemen die opgelost kunnen worden. Een Europeaan vertelt dat hij het lomp vond van de EU om de vraag over de grondwet voor te leggen aan de burgers. Hij zegt dat hij tegen gestemd heeft om aan te geven dat burgers zo'n vraag niet kunnen beantwoorden. Een man sluit hierbij aan:

Als je nou kijkt naar het stemmen voor die Grondwet. Dan leeft blijkbaar de gedachte bij de EU dat alle burgers daar aan toe zijn. Anders komen ze niet met dat voorstel. Maar volgens mij hebben alle Europese burgers nog zoiets: mijn God, ons land staat op de eerste plek en in het kader van handel is het goed dat wij soms als één groep optreden, namelijk Europa en that's it. En als ze dan ook nog eens zien dat er allemaal landen bijgesleept worden met wie je al helemaal geen binding hebt, Bulgarije, Roemenie of whatever. Ja dan krijg je als burger het gevoel dat het je opgedrongen wordt. (6.7-8)

Samenvattend menen Europeanen dat de EU in theorie wel een politieke eenheid is, omdat alle EU-landen hiervan profiteren. Europeanen vinden de EU dus een politieke eenheid die samenwerkt om grote thema's aan de kaak te stellen en problemen op te lossen. Ook vormt de EU een politiek blok en staat hierdoor sterker tegen grote landen en werelddelen. Dit ervaren Europeanen als positief. In de praktijk blijkt de EU echter geen politieke eenheid, onder andere omdat regels niet op elkaar aansluiten. De wil voor politieke samenwerking is er dus wel bij de EU, maar dit komt nog moeilijk tot

stand. Zo kan de EU geen overeenstemming bereiken over de Europese grondwet, heeft de EU geen gemeenschappelijke standpunten over buitenlandse politiek en verloopt de besluitvorming met de zevenentwintig lidstaten moeizaam. Ook ergeren de Europeanen zich aan de onnodige werkverschaffing binnen de EU zoals het verhuizen naar Straatsburg en het vele vertalen binnen de EU. Qua politiek is de EU dus geen eenheid en volgens respondenten is dit ook moeilijk te realiseren. De EU moet daarom niet streven naar politieke eenwording.

Aan het eind van dit hoofdstuk kan gesteld worden dat er geen relatie is tussen de Europa-ervaringen van de Europeanen en welke betekenis zij geven aan de EU. Europeanen die een ervaring hebben met een conservatief EU-land zijn zich wel bewust van de voordelen die de EU kan hebben voor deze landen. Zij vinden het een goede zaak dat landen zich moeten conformeren aan EU-regels, omdat de landen zo gedwongen worden bepaalde zaken aan te pakken zoals de inflatie of werkloosheid. Dit bewustzijn bij Europeanen leidt tot sympathie voor de EU, maar niet tot meer betrokkenheid. Europeanen die een Europa-ervaring hebben met progressieve en moderne landen merken minder positieve effecten van de EU op die landen in vergelijking met conservatieve landen.

Hoofdstuk 5. Conclusie & Discussie

5.1 Conclusie

In dit hoofdstuk zal ik de probleemstelling beantwoorden en de conclusies geven van mijn onderzoek. De probleemstelling luidde:

Welke betekenis geven Europeanen aan de Europese Unie en hoe informeren zij zich hierover?

De Europeanen uit mijn onderzoek geven weinig betekenis aan de EU. Zij hebben weinig met de EU te maken, worden weinig bij de EU betrokken en zij interesseren zich niet voor de EU. De EU staat ver van hen af en ook hun Europese ervaringen zetten hen niet aan tot het volgen van Europese politieke ontwikkelingen. Europeanen in mijn onderzoek informeren zich via de nieuwsmedia wel over de EU, maar gaan niet actief op zoek naar EU-informatie. De Europeanen zien de EU wel als economische eenheid, maar niet als culturele en politieke eenheid en hiernaar moet de EU volgens hen ook niet streven.

Na hun Europa-ervaring oordelen de Europeanen uit mijn onderzoek positief over Europa, maar niet over de EU. Over de EU weten sommigen bijna niets te zeggen, anderen doen er onverschillig of negatief over en slechts een enkeling is wel positief. Elke Europeaan uit mijn onderzoek is van mening dat de EU belangrijke dingen doet, maar dat leidt niet automatisch tot positieve associaties. Voor deze Europeanen leeft de EU niet, omdat ze er persoonlijk nauwelijks mee te maken krijgen. Zij geven geen positieve betekenis aan de EU, omdat ze niet of weinig in de EU geïnteresseerd zijn.

Geen van de Europeanen uit mijn onderzoek gaat actief op zoek naar informatie over de EU, omdat het hen niet boeit, omdat ze er niet aan denken om over de EU informatie te zoeken of omdat de EU niet dichtbij hen staat. Deze Europeanen krijgen wel informatie en nieuws over de EU mee via de media, maar dit heeft een passief karakter. De Europeanen vinden dat de informatie- en nieuwsvoorziening over de EU op een zakelijk en serieuze manier wordt gebracht. Een deel van hen vindt de berichtgeving over de EU in de nieuwsmedia voldoende, een ander deel vindt het onvoldoende. De Europeanen die de EU-informatie via de nieuwsmedia voldoende vinden, staan positiever tegenover de EU dan diegenen die de berichtgeving over de EU te beperkt vinden.

De Europeanen uit dit onderzoek geven aan persoonlijke economische voordelen van de EU te ervaren zoals het kunnen betalen met de euro in veel Europese landen, overal in Europa kunnen werken en eenvoudiger kunnen handelen met andere Europese landen. Ook op maatschappelijk niveau zien zij de economische gevolgen van de EU als positief. De Europeanen waarderen de EU als economische grootmacht, omdat landen binnen de EU op economisch gebied goed samenwerken en dit in de toekomst nog kan verbeteren. Ook vormt de EU een economisch blok tegen de rest van de wereld. Door de economische voordelen die respondenten ervaren, kan geconcludeerd worden dat de

EU voor hen vooral een economische eenheid is en daarom moet de EU zich hier volgens de Europeanen in de toekomst meer op richten.

In tegenstelling tot het voorgaande vinden Europeanen uit mijn onderzoek de EU op het gebied van cultuur en politiek geen eenheid, omdat zij teveel verschillen zien tussen landen. Qua cultuur hebben de Europeanen verschillen ervaren wat betreft dagritme, opvoeding en eetgewoonten. Maar ook verschillen in omgangsvormen staan een culturele eenheid in de weg. De Europeanen in het onderzoek koesteren de culturele verschillen tussen Europese landen, omdat deze typerend zijn voor Europa en daarom moeten ze blijven bestaan. Qua politiek vinden de Europeanen de EU in theorie wel een eenheid, maar in de praktijk niet. Regels sluiten namelijk niet op elkaar aan en de besluitvorming verloopt moeizaam. De wil voor politieke samenwerking is er dus wel bij de EU, maar dit komt moeilijk tot stand. Ook geven de Europeanen aan dat Europa geen eenheid is en ook niet zal worden door de steeds veranderende grenzen van de Unie. De Europeanen uit het onderzoek zeggen dat er pas een gemeenschappelijk gevoel zal ontstaan tussen inwoners van Europa als de grenzen van dit continent een paar honderd jaar vastliggen. Nu veranderen de grenzen van Europa voortdurend door Europese uitbreiding. Door het ontbreken van saamhorigheid tussen Europese landen voelen respondenten zich geen Europeaan en dit bevordert Europese eenwording niet. Kortom, een culturele en politieke eenheid is volgens de Europeanen uit mijn onderzoek moeilijk te realiseren door verschillen tussen landen en daarom moet de EU hier niet naar streven.

Er is geen duidelijke relatie tussen de Europa-ervaringen van de Europeanen uit mijn onderzoek en welke betekenis zij geven aan de EU. Zowel Europeanen met een partner uit een ander EU-land als Europeanen die in een ander EU-land hebben gestudeerd of gewerkt, hebben geen gemeenschappelijke visie op de EU als politieke en culturele eenheid, behalve dat de EU geen eenheid is.

5.2 Discussie

In deze paragraaf zullen de conclusies worden vergeleken met de verwachtingen op basis van literatuur over burgers en de EU. Volgens de Gruyter (2006, p. 285) voelen Europeanen die tijdens hun Europa-ervaring omgegaan zijn met mensen van andere nationaliteiten dit als een verrijking. Het levert nieuwe inzichten op en dit klopt voor de meeste Europeanen in mijn onderzoek. Door hun Europa-ervaring zijn zij in contact gekomen met andere nationaliteiten en hebben hier het een en ander van opgestoken. Twee vrouwen zeggen bijvoorbeeld dat zij het leuk vinden dat zij via contact met mensen van andere nationaliteiten veel hebben gehoord en geleerd over andere landen en culturen.

Op basis van de Eurobarometer (2006) heb ik een aantal verwachtingen ten aanzien van de Europeanen in mijn onderzoek. Ten eerste denk ik dat de Europeanen verdeeld zijn over het beeld wat zij hebben van de EU (Eurobarometer, 2006, p. 21). Uit de resultaten blijken Europeanen op verschillende manieren te praten over de EU. De één is uiterst negatief, de ander heel positief en het merendeel zweeft hier tussenin of heeft geen duidelijke mening. Doorgaans waarderen Europeanen enkele aspecten van de EU, maar ook zijn er punten die zij minder vinden. De meeste Europeanen

vinden het over het algemeen een goede zaak dat Nederland lid is van de EU en dat sluit aan bij de resultaten uit de Eurobarometer (2006, p. 18) dat bijna driekwart van de Nederlanders het eens is met deelname aan de EU.

Qua mediagebruik verwachtte ik dat de Europeanen meer gebruik maken van nieuwsmedia dan de doorsnee burger, omdat zij door hun Europa-ervaring relatief meer behoefte hebben aan informatie over Europa en de EU. Europeanen blijken zich via nieuwsmedia te informeren over Europa en de EU, maar zij zoeken uit zichzelf geen informatie over Europa en de EU. Dit zou je wel mogen verwachten als de EU is gaan leven voor hen met een Europa-ervaring. Hieruit blijkt dat Europeanen niet méér behoefte hebben aan EU-informatie vanwege hun Europa-ervaring dan doorsnee burgers. Ook vermoed ik op basis van het model van monitorial citizen (Schudson, 1998, p. 310) dat Europeanen hun omgeving scannen op zaken die voor hen van belang zijn. Zij letten eerder op de EU, omdat ze een partner hebben uit een EU-land of in een EU-land hebben gestudeerd of gewerkt. Voor Europeanen is de EU letterlijk dichterbij gekomen dus zij merken eerder op wat er in de EU gebeurt dan andere burgers. Uit mijn onderzoek komt echter niet naar voren dat Europeanen zich meer dan burgers bezig houden met de EU of dat zij meer open staan voor de EU. Zij staan hoogstens meer open voor nieuws en informatie over het EU-land waar ze een ervaring mee hebben.

Uit onderzoek van De Vreese en Boomgaarden (2006, p. 30) blijkt dat burgers via interpersoonlijke contacten informatie krijgen over de EU. Dit komt echter niet terug in mijn onderzoeksresultaten. Europeanen hebben het vrijwel niet over persoonlijke contacten als bron van informatie over de EU. Hieruit kan ik opmaken dat Europeanen weinig met andere mensen over de EU praten of zij noemen simpelweg geen persoonlijke contacten bij de vraag hoe zij zich informeren over de EU. Dit geldt tevens voor de periode dat zij in een EU-land verbleven.

In mijn onderzoek verwachtte ik op basis van Nelsen et al. (2001, p. 200) dat Europeanen met meer politieke interesse en betrokkenheid een positievere betekenis geven aan de EU. Daarbij hebben zij een ervaring met Europa en zullen daarom meer open staan voor andere Europese landen en hun politieke ontwikkelingen. Uit mijn resultaten blijkt dat de Europeanen die een positieve betekenis geven aan de EU ook een bovengemiddelde interesse hebben voor politiek. Het onderzoek van Kritzinger (2003, p. 231) stelt dat burgers geen duidelijk onderscheid maken tussen landelijke en Europese politiek. Hierop aansluitend verwacht ik dat Europeanen die tegen de Europese grondwet stemden, dit hebben gedaan om hun onvrede over de politiek op landelijk niveau te uiten. Dit komt terug in de resultaten van mijn onderzoek. Enkele Europeanen die tegen de grondwet hebben gestemd, zeggen dit te hebben gedaan om kritiek te uiten op de landelijke regering.

Onderzoeken (Nelsen et al., 2001; Kritzinger, 2003) geven aan dat de geschooldheid en de economische situatie van een burger meespelen bij het wel of niet steunen van de EU. Bij Europeanen verwacht ik dat door hun Europa-ervaring geschooldheid en economische situatie een minder grote rol spelen bij de betekenis die zij geven aan de EU. Ik verwachtte dat er weinig verschil is tussen lager en hoger geschoolde Europeanen wat betreft de betekenis die zij geven aan de EU vanwege hun Europa-ervaring. Dit verwachtte ik ook voor Europeanen in verschillende economische situaties, omdat ook hierbij de Europa-ervaring relatief belangrijker is. Uit de resultaten blijken mijn verwachtingen te

kloppen. Bijna alle Europeanen geven weinig betekenis aan de EU, ongeacht hun opleiding of economische situatie.

Uit de resultaten blijkt dat het voor Europeanen een voordeel is om makkelijk in Europa te kunnen reizen en in een ander EU-land te gaan werken en wonen. Ook vinden zij dat de euro het betaalgemak heeft bevorderd in eurolanden en dat de EU politiek en economisch gezien een blok vormt tegen de rest van de wereld. De EU heeft als overkoepelend orgaan meer te zeggen in de wereld dan afzonderlijke Europese landen. Deze resultaten sluiten aan bij de uitkomsten van de Eurobarometer (2006, p. 23). Kortom, Europeanen vinden net als doorsnee burgers de EU van belang als het gaat om de vrijheid om overal in Europa te kunnen reizen, werken en studeren, de euro en een sterkere invloed in de wereld.

Tenslotte kan gesteld worden dat er geen relatie is tussen de Europa-ervaringen van de Europeanen en welke betekenis zij geven aan de EU. Kortom, zowel Europeanen met een partner uit een EU-land als Europeanen die in een EU-land hebben gestudeerd of gewerkt, geven weinig betekenis aan de EU. Een Europa-ervaring speelt geen of een geringe rol bij welke betekenis Europeanen geven aan de EU. Als hier vanuit gegaan wordt, kan het zijn dat Europeanen net zo weinig betekenis geven aan de EU als de doorsnee burger. Europeanen hebben door hun Europa-ervaring een beter beeld gekregen van Europa en voelen zich wellicht ook meer verbonden met dit werelddeel. Dit leidt echter niet tot meer interesse en betrokkenheid naar de EU toe en daardoor blijft de EU ver van de Europeaan af staan.

5.3 Kwaliteit onderzoek

In deze paragraaf zal ik mijn onderzoek kritisch beoordelen op aspecten als geldigheid, betrouwbaarheid en representativiteit.

Hijmans en Wester (2006, p. 529-530) noemen een aantal criteria waaraan de geldigheid van kwalitatief onderzoek getoetst kan worden. Het eerste criterium is dat bepaalde observaties vaker voorkomen in het onderzoeksmateriaal. Er wordt ook wel gesproken van replicatie. In mijn onderzoeksgegevens komt replicatie meerdere keren voor. Deze herhaling leidt tot verzadiging (Glaser & Strauss, 1967, p. 111) en daarom kan ik stellen dat de resultaten die hieruit zijn voortgekomen valide zijn.

Een ander geldigheids criterium volgens Hijmans en Wester (2006, p. 530) is het verkrijgen van representativiteit door het ontdekken van herhaling bij respondenten met een verschillende achtergrond. Dit is gebeurd in mijn onderzoek, want zowel laag- als hoogopgeleiden geven weinig betekenis aan de EU. Ook geven zowel Europeanen die een periode in een EU-land hebben gestudeerd of gewerkt, als Europeanen met een partner uit een EU-land weinig betekenis aan de EU. Hieruit kan ik opmaken dat herhaling optreedt bij Europeanen met een verschillende achtergrond en dat mijn onderzoeksresultaten representatief zijn voor de groep respondenten.

Een laatste punt qua geldigheid gaat over de interne betrouwbaarheid die te maken heeft met intersubjectieve overeenstemming (Maso & Smaling, 1998, p. 69). Hierbij is het van belang dat er consensus bestaat tussen verschillende onderzoekers. In mijn onderzoek is de intersubjectiviteit

gewaarborgd doordat mijn begeleider Chris Aalberts het proces van interviewen en analyseren nauwgezet gevolgd heeft. Aalberts weet daarom waar ik als onderzoeker mee bezig was en heeft zonedig kunnen bijsturen. Nog beter zou zijn geweest als ook een collega-onderzoeker de intersubjectiviteit had gecontroleerd, maar dit was niet haalbaar.

Hijmans en Wester (2006, p. 530) zeggen dat in kwalitatief onderzoek betrouwbaarheid opgevat wordt als methodische verantwoording ten aanzien van kritiseerbaarheid, intersubjectieve navolgbaarheid en 'trackability'. Dit laatste houdt in dat de nadruk in de rapportage ligt op de verantwoording van de gevolgde procedures. Maso en Smaling (1998, p. 70) sluiten hierop aan door te stellen dat externe betrouwbaarheid gaat over de herhaalbaarheid van het onderzoek. Volgens hen kunnen andere onderzoekers door een goede beschrijving van alle fasen van het onderzoek de gang van mijn onderzoek nagaan. Ik heb mijn onderzoeksmethode verantwoord door nauwkeurig uit te leggen hoe de topiclijst, de operationalisatie, de groep respondenten en de analyse tot stand is gekomen. Andere onderzoekers kunnen dus nagaan op welke manier ik tot mijn onderzoeksresultaten ben gekomen en dat maakt ze betrouwbaar.

5.4 Suggesties voor verder onderzoek

Om na te gaan of Europeanen net zo weinig betekenis geven aan de EU als de doorsnee burger kan mijn onderzoek ook uitgevoerd worden met burgers zonder Europa-ervaring. Doorsnee burgers zien Europa misschien alleen als vakantiegebied en verder niet. Het zou interessant zijn te onderzoeken welke betekenis burgers aan de EU geven, zodat de uitkomst kan worden vergeleken met mijn onderzoek over Europeanen. Als blijkt dat burgers net zo weinig betekenis geven aan de EU als Europeanen heeft de Europa-ervaring waarschijnlijk geen invloed op welke betekenis Europeanen geven aan de EU.

Ik heb in mijn onderzoek niet onderzocht of bepaalde persoonskenmerken van Europeanen in relatie staan tot de betekenis die zij aan de EU geven. Met veertien respondenten kun je hier geen betrouwbare uitspraken over doen. Een kwantitatief onderzoek zou hier wel informatie over kunnen geven. Een grote groep respondenten zou een vragenlijst kunnen invullen waarin onder andere wordt gevraagd naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, religie, werk, politieke interesses, politieke voorkeur, politieke betrokkenheid en hoe zij de landelijke politiek beoordelen. Maatschappelijke kenmerken uit het onderzoek van Brinegar en Jolly (2005) kunnen ook worden meegenomen zodat een optimale analyse kan worden uitgevoerd. Op deze manier kun je nagaan of alle factoren die zijn besproken in het theoriegedeelte van invloed zijn op steun voor de EU. Betekenisgeving kan niet onderzocht worden met kwantitatief onderzoek, omdat je een betekenis alleen kunt destilleren uit je onderzoeksmateriaal door te interpreteren. Onderzoek naar betekenisgeving kan dus alleen met een kwalitatieve methode uitgevoerd worden.

Literatuurlijst

- Aalberts, C. (2006). *Aantrekkelijke politiek? Een onderzoek naar jongeren en popularisering van politiek*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Anderson, C.J. (1998). 'When in Doubt, Use Proxies. Attitudes Toward Domestic Politics and Support for European Intergration'. In *Comparative Political Studies*, 31(5), pp. 569-601.
- Anker (2005). *Kom maar naar de camping! Tijd voor een reality check. Eindrapport focusgroepen buitenlandse zaken*. Amsterdam: Anker Solutions. Geraadpleegd 18 Januari 2007. <http://www.bkb.nl/html/pdf/kommaarnaardecamping.pdf>
- Anker (2006). *NederlandinEuropa.nl. Eindrapport*. Amsterdam: Anker Solutions. Geraadpleegd 18 Januari 2007. <http://www.bkb.nl/html/pdf/NEDERLANDINEUROPA.NL.pdf>
- Baarda, D. B., Goede, M. P. M., de & Teunissen, J. (2001). *Basisboek kwalitatief onderzoek. Praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren kwalitatief onderzoek*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Baran, S.J. & Davis, D.K. (2000). *Mass Communication Theory. Foundations, Ferment, and Future*. Belmont: Wadsworth Thomas Learning.
- Brinegar, A.P. & Jolly, S.K. (2005). 'Location, Location, Location: National Contextual Factors and Public Support for European Integration'. In *European Union Politics*, 6, pp. 155-180.
- Dahlgren, P. (1998). 'Enhancing the Civil Ideal in Television Journalism'. In K. Brants, J. Hermes & L. van Zoonen (1998). In *The Media in Question. Popular cultures and public interests*. Sage Publications.
- Eurobarometer. (2006). *Standaard Eurobarometer 65. De publieke opinie in de EU*. Lente 2006. Geraadpleegd 19 December 2006. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb65/eb65_nl_nat.pdf
- Gabel, M.J. (1998). 'Economic Integration and Mass Politics: Market Liberalization and Public Attitudes in the European Union'. In *American Journal of Political Science*, 42(3), pp. 936-953.
- Gabel, M.J. (2003). 'Public Support for the European Parliament'. In *Journal of Common Market*

- Studies*, 41(2), pp. 289-308.
- Glaser, B.G. & Strauss, A.L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine.
- Gruyter, C., de. (2006). *De Europeanen. Leven en werken in de hoofdstad van Europa*. Amsterdam: De bezige bij.
- Hamelink, C. (2006). Lezing *Rol van de media*, 16 januari 2006, Academiegebouw, Utrecht.
- Hijmans, E. & Wester, F. (2006) De kwalitatieve interviewstudie. In: Wester, Fred, Karsten Renckstorf & Peer Scheepers. *Onderzoekstypen in de communicatiewetenschap*. Alphen aan den Rijn: Kluwer. pp. 507-532.
- Kritzinger, S. (2003). 'The Influence of the Nation-State on Individual Support for the European Union'. In *European Union Politics*, 4, pp. 219-241.
- Lam, P. 't. (2006) *Brussel ligt niet in Drenthe. Hoe beleeft men de EU in de provincie?* Amsterdam: Hogeschool INHOLLAND. Geraadpleegd 21 Januari 2007.
<http://prod.www.inholland.nl/NR/rdonlyres/5BB721D2-E705-43C3-AECE-5723F2130EC2/0/BrusselligtnietinDrenthe.pdf>
- Maso, I. & Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*. Amsterdam: Boom.
- Mulder, E. (2007). *De rol van de media*: lezing door C. Hamelink. 17 Januari 2007.
Geraadpleegd 24 Januari 2007.
<http://www.contextmasterclass.nl/show/index.php?id=47,120,0,0,1,0>
- Nelsen, B.F., Guth, J.L. & Fraser, C.R. (2001). 'Does Religion Matter?: Christianity and Public Support for the European Union'. In *European Union Politics*, 2, pp. 191-217.
- NRC Handelsblad*. 2 juni 2005(a). Tussen Nederland en Europa gaapt al langer een gat: 7.
- NRC Handelsblad*. 2 juni 2005(b). Afwijzing...: 9.
- PQR (Mei 2005). *Motivatieonderzoek Europese grondwet*. Geraadpleegd 19 December 2006. http://europapoort.eerstekamer.nl/9310000/1f/j9tvhajcovz8izf_j9vvgbwoimqf9iv/vh1wbm3eigcc?top=vh1wl7hgv3f4&site=vgcbc2u7epsz staan vermeld als PQR

Schieven, P. (2005). *Europees grondwettelijk verdrag*. Leusden: SmartAgent Company. Geraadpleegd 19 December 2006.
<http://europapoort.eerstekamer.nl/9345000/1/j9vvggy6i0ydh7th/vgbwr4k8ocw2/f=/vh1wccj265xu.pdf>

Schudson, M. (1998). *The Good Citizen. A history of American civic life*. Cambridge: Harvard University Press.

Vreese, C.H., de (2003). *Framing Europe : television news and European integration*. Amsterdam: Aksant

Vreese, C.H., de & Boomgaarden, H.G. (2006). 'Media Message Flows and Interpersonal Communication: The Conditional Nature of Effects on Public Opinion'. In *Communication Research*, 33, pp. 19-36.

Wester, F. & Peters, V. (2004). *Kwalitatieve Analyse. Uitgangspunten en procedures*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Zaller, J.R. (1992). *The nature and origins of mass opinion*. Cambridge: Cambridge University Press.